

LUNDS
UNIVERSITET

Företagsekonomiska institutionen
EKONOMIHÖGSKOLAN VID
LUNDS UNIVERSITET

Kandidatuppsats
FEK 581, 10p
Juni 2004

Redovisning av pensioner med anledning av RR 29

– en analys mellan Sverige och USA

Handledare

Gunnar Wahlström

Författare

Caroline Larsson
Anna Danielsson

Sammanfattning

- Titel:** Redovisning av pensioner med anledning av RR 29 – en analys mellan Sverige och USA
- Seminariedatum:** 2004-06-04
- Kurs:** FEK 581, Kandidatseminarie i redovisning, 10 poäng
- Författare:** Anna Danielsson & Caroline Larsson
- Handledare:** Gunnar Wahlström
- Företag:** Electrolux, Ericsson, Ford, IBM, Intel & Volvo
- Nyckelord:** Pensionsredovisning, RR29, IAS 19, SFAS 87, Jämförbarhet
- Syfte:** Vårt syfte är att utifrån fallstudier identifiera hur förändringen i redovisning av pensioner i Sverige, genom införandet av IAS, påverkar företagens resultat samt förändrar jämförbarheten med företag i USA. Vår avsikt med uppsatsen är att ge läsaren en förståelse av skillnaderna i redovisningen av pensioner mellan Sverige och USA.
- Metod:** Uppsatsen innehåller en fallstudie som präglas av en kvalitativ metod vilket innebär en djupare förståelse av det vi studerar. Skriftliga intervjuer har genomförts med sex multinationella företag. I uppsatsen används en induktiv metod, då vi tar vår utgångspunkt ifrån empirin och har till syfte att bygga upp ny kunskap.
- Slutsatser:** Vi tror att trots införandet av den nya rekommendationen, RR 29, kommer koncerner med liknande förutsättningar ändå att göra olika antaganden, vilket försvårar jämförbarheten mellan koncernföretagen. Det ökade kravet på noter kommer endast att leda till en ökad inblick och förståelse i företagets verksamhet. Övergången till RR 29 leder till kortsiktiga konsekvenser för svenska företag som förmodligen kommer att redovisas mot eget kapital.

Abstract

- Title:** Financial accounting of pensions in relation to RR 29 - An analysis between Sweden and the U.S.
- Seminar date:** 2004-06-04
- Course:** FEK581, Bachelor thesis in Business administration, 10 Swedish credits (15 ECTS)
- Authors:** Anna Danielsson & Caroline Larsson
- Advisor:** Gunnar Wahlström
- Key words:** Accounting of pensions, RR29, IAS 19, SFAS 87, Comparability
- Purpose:** Our purpose with this essay is to examine, based on case studies, how the International Accounting Standards regarding pensions have affected the results in Swedish companies. Our objective is to study how the comparability has changed between Swedish and American companies. Our goal with the essay is to give the reader an understanding of the differences in accounting of pensions between Sweden and the U.S.
- Methodology:** This essay consists of case studies that are influenced by a qualitative method, which will give a deeper understanding of the subject. Written interviews have been done by six multinational companies. We made use of an inductive method in the essay, because our main perspective is based on the case studies and our purpose is to accomplish new knowledge.
- Theoretical perspective:** We intend to use our theoretical research as a tool to solve the problem in this essay. We hope that by explaining the standards used in Sweden and the U.S., we will give the reader an understanding in the differences between the standards of RR 29 and SFAS 87. We will furthermore describe the matching concept and the definitions of liabilities, to help the reader and ourselves to examine how the companies

ABSTRACT

have chosen to account for pensions within the company. We also give a theoretical view of the qualitative perspectives of accounting, as they are relevant for the financial reports.

Empirical foundation: With the new recommendation, companies have been obligated to have a more unitary accounting of pensions within the company. The Swedish companies do not see the increased demands of information in notes as any threat, but only as an increased publishing of information for the interested party. Multinational American companies are not affected by the new international standards, as they apply the standards of US GAAP.

Conclusion: We believe that the new recommendation, RR 29, still will give the opportunity for companies with similar qualities to make different assumptions, which will make the comparability difficult between companies. The increased demand of notes will only lead to an insight and understanding of the companies' activities. RR 29 will give short term consequences for Swedish companies, which will be accounted for in the company's own capital.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRKLARING TILL FÖRKORTNINGAR.....	7
1. INLEDNING.....	8
1.1 PROBLEMDISKUSSION.....	8
1.2 FORSKNINGSPRÅG.....	10
1.3 SYFTE.....	10
1.4 AVGRÄNSNING.....	10
1.5 DEFINITIONER.....	11
1.6 DISPOSITION.....	12
2. METOD.....	13
2.1 VAL AV UNDERSÖKNINGSANSATS.....	13
2.1.1 Induktion, deduktion eller abduktion.....	13
2.1.2 Kvalitativ och kvantitativ metod.....	15
2.2 KÄLLOR.....	16
2.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	16
2.3.1 Fallstudier.....	16
2.3.2 Kvalitativa skriftliga intervjuer.....	17
2.3.3 Bortfall.....	18
2.3.4 Validitet.....	19
2.3.5 Reliabilitet.....	19
2.4 KÄLLKRITIK.....	19
2.4.1 Primärdata.....	20
2.4.2 Sekundärdata.....	20
2.4.3 Styrkor och svagheter.....	20
2.5 VAL AV RELEVANT LITTERATUR.....	21
3. LITTERATURGENOMGÅNG.....	23
3.1 REGELVERK INOM REDOVISNING.....	23
3.1.1 Redovisningsrådet i Sverige.....	23
3.1.2 IASB i Europa.....	23
3.1.3 FASB i USA.....	24
3.2 KONCERNREDOVISNING.....	25
3.3 REDOVISNINGENS KVALITATIVA EGENSKAPER.....	26
3.3.1 Jämförbarhet.....	26
3.3.2 Relevans.....	26
3.3.3 Tillförlitlighet.....	27
3.3.4 Rättvisande bild.....	27
3.4 SKULDDEFINITION.....	27
3.4.1 Mätbarhet.....	28
3.5 DEFINITION AV AVSÄTTNINGAR.....	28
3.6 MATCHNINGSPRINCIPEN.....	29
3.6.1 Kritik till Matchningsprincipen.....	29
3.7 REDOVISNING AV PENSIONSÅTAGANDEN.....	30
3.8 REDOVISNING ENLIGT SVENSK PRAXIS.....	31
3.9 REDOVISNING AV PENSIONER ENLIGT RR 29.....	31
3.9.1 Avgiftsbestämda planer.....	33
3.9.2 Förmånsbestämda planer.....	34
3.10 REDOVISNING AV PENSIONER ENLIGT SFAS 87.....	36
3.10.1 Avgiftsbestämda planer (Defined Contribution Plans).....	37
3.10.2 Förmånsbestämda planer (Defined Benefit Plans).....	38
3.11 AVSLUTANDE LITTERATURDISKUSSION.....	38
4. EMPIRI.....	40
4.1 EN KORT FÖRETAGSPRESENTATION.....	40
4.1.1 Electrolux.....	40
4.1.2 Ericsson.....	40
4.1.3 Ford.....	41
4.1.4 IBM.....	41
4.1.5 Intel Corporation.....	41

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

4.1.6	Volvo.....	41
4.2	SAMMANSTÄLLNING AV FALLSTUDIER.....	42
4.2.1	Företag som redovisar enligt RR 29.....	42
4.2.2	Företag som redovisar enligt SFAS 87.....	44
4.3	SAMMANSTÄLLNING AV EXPERTINTERVJU.....	47
4.4	AVSLUTANDE EMPIRIDISKUSSION.....	49
5.	SLUTDISKUSSION.....	51
5.1	ARBETSFRÅGOR BESVARAS.....	51
5.1.1	Hur förändringen i redovisning av pensioner påverkar företagens resultat och nyckeltal?.....	51
5.1.2	Hur skiljer sig RR 29 och SFAS 87 åt i redovisningen av pensioner?.....	52
5.2	FORSKNINGSFRÅGAN BESVARAS.....	53
5.3	REFLEKTIONER ÖVER STUDIENS SLUTSATSER.....	54
5.4	FÖRSLAG TILL FORTSATT ARBETE.....	55
	KÄLLFÖRTECKNING.....	56
	PUBLICERADE KÄLLOR.....	56
	<i>Litteratur</i>	56
	<i>Artiklar</i>	57
	INTERVJUER.....	57
	ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	57
	FINANSIELLA RAPPORTER.....	59
	BILAGA 1 – INTERVJUFRÅGOR TILL DE SVENSKA FÖRETAGEN.....	60
	BILAGA 2 – INTERVJUFRÅGOR TILL DE AMERIKANSKA FÖRETAGEN.....	61
	BILAGA 3 – INTERVJUFRÅGOR TILL EXPERT.....	62

Förklaring till förkortningar

Nedan följer en sammanställning i bokstavsordning över de svenska och engelska förkortningar som finns med i rapporten.

Förkortning:	Förklaring:
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer
FAS	Financial Accounting Standards
FASB	Financial Accounting Standards Board
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles
IAS	International Accounting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
IASC	International Accounting Standards Committee
IFRS	International Financial Reporting Standards
IREV	Institutet för revisorsutbildning
NASDAQ	National Association of Securities Dealers' Automated Quotation System
NGM	Nordic Growth Market
RR	Redovisningsrådets rekommendationer
SEC	Securities and Exchange Commission
SFAS	Statements of Financial Accounting Standards
SRS	Svenska revisorsamfundet
U.S. GAAP Principles	United States Generally Accepted Accounting Principles

Sveriges nya rekommendation gällande pensioner, RR 29, är baserad på den internationella redovisningsstandarden IAS 19. Vidare i uppsatsen kommer vi att benämna rekommendationen endast som RR 29.

1. Inledning

Det inledande kapitlet kommer att börja med uppsatsens problemdiskussion som leder fram till uppsatsens forskningsfråga och syfte. Sedan kommer uppsatsens avgränsning och definitioner att presenteras. För att klargöra uppsatsens struktur presenterar vi slutligen en disposition.

1.1 Problemdiskussion

Sedan bildandet av EU har det varit aktuellt att implementera ett gällande redovisningssystem för alla medlemsländer. Syftet med gemensamma redovisningsprinciper inom EU är att skapa en ändamålsenlig kapitalmarknad, vilken ska underlätta för företagen att verka internationellt. "Det här har världen väntat på länge", säger en av Sveriges tyngsta revisorer Caj Nackstad¹. År 2000 tog EU-kommissionen ett policybeslut om att samtliga börsnoterade företag inom EU skulle upprätta redovisning i enlighet med internationella redovisningsstandarder (IAS). Det återstår en del arbete för International Accounting Standards Board (IASB) innan det regelverk som de vill införa 2005 är klart². De generella förändringarna med IAS är att det kommer att bli färre alternativ i redovisningen, d.v.s. att en skriven regel ska följas. De nya IAS reglerna kommer därför att ge både affärsmässiga och redovisningsmässiga konsekvenser för börsbolagen. För att åstadkomma en fungerande inre marknad för kapital och finansiella tjänster krävs att de börsnoterade företagen tillämpar samma redovisningsregler³.

Sir David Tweedie är en av världens ledande redovisningsexperter och ordförande i IASB. En av hans främsta uppgifter är att kontrollera att alla börsnoterade bolag i länder inom EU anpassar sig till IAS senast år 2005.⁴ Redovisningsrådet (RR) har i sin normgivning utgått ifrån IASB:s lösningar och har översatt IASB:s föreställningsram till svenska som en utgångspunkt för normgivningen⁵. Svårigheten med införandet av IAS är att det finns ett antal tekniskt komplicerade standarder som ännu inte införts i Sverige med effekt på värderingar såsom vid redovisningen av pensioner. Med IAS kommer det inte att finnas utrymme för någon "lättare version" för företagen och inte heller för nationella särlösningar⁶.

¹ Carlsson, Nya regler ökar insynen i bolag, 2002, DN

² Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s.12

³ www.kpmg.se/infocore?_md=browse&extendedPath=2&id=8395, 2004-04-13

⁴ www.kpmg.se, Han ska ge världen en gemensam redovisningsstandard, 2004-04-19

⁵ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 137

⁶ www.kpmg.se/infocore?_md=browse&extendedPath=2&id=8395, 2004-04-13

INLEDNING

Financial Accounting Standards Board (FASB) är den ledande normgivaren i USA sedan 1973 samt grundaren av U.S. GAAP⁷. U.S. GAAP är motsvarigheten till IAS för företag placerade i USA eller listade på Nasdaq. Flera svenska företag finns representerade och påverkas därmed av de amerikanska redovisningskraven. Även svenska företag som indirekt är kopplade till den amerikanska börsen, genom att de ingår i en koncern som är börsnoterad där, påverkas. Securities and Exchange Commission (SEC) ställer krav på att alla utländska företag lämnar rapporter som är upprättade i enlighet med U.S. GAAP⁸. Den amerikanska börsen är attraktiv för utländska företag, eftersom där finns många stora investerare. Det är därför viktigt för investerarna att informationen från företagen är jämförbar, relevant och tillförlitlig⁹.

Ordförande i IASB, Sir David Tweedie, har även till uppgift att försöka sammanföra det europeiska regelverket med U.S. GAAP. Även i USA har FASB förklarat att huvudmålet nu är att sammanstråla U.S. GAAP med IAS. Vad som skiljer de två regelverken åt är att IAS är påverkad av amerikanska normer och praxis medan U.S. GAAP är formad utan några influenser från omvärlden.¹⁰

Införandet av IAS kommer att leda till ett antal förändringar och problem för företagen. En av de poster som kommer att få stora konsekvenser för koncernföretagen är pensioner. Det har tidigare funnits stor osäkerhet i svenska företag kring de ekonomiska konsekvenserna av lämnade pensionslöften, mycket beroende på en åldrande befolkning och svårförståeliga pensionssystem. Bidragande till denna osäkerhet är det faktum att vi i Sverige fram tills år 2002 saknat en pensionsrekommendation inom redovisningen som ställer krav på en enhetlig redovisning av pensionsutfästelser inom koncerner. Tidigare i Sverige har redovisningen av pensioner endast grundats på praxis. Då pensionsskulder i många fall utgör en stor del av den totala skuldsättningen i företag, är det angeläget att denna osäkerhet minimeras.¹¹ I Sverige ska börsnoterade koncernföretag från första kvartalsrapporten 2004 redovisa pensioner enligt de nya redovisningsreglerna RR 29. Förändringen för företagen innebär att den proportionella andelen av förmånsbestämda förpliktelser ska redovisas tillsammans med kostnader som är förbundna med en pensionsplan. Förändringar kommer få stora kortsiktiga effekter på resultatet och mängden av tilläggsupplysningar kommer även att öka exceptionellt. Tillämpningen av de nya reglerna kommer strikt att övervakas av IASB.¹² År 2005 kommer alla medlemsländer i EU att tillämpa samma redovisningsregler och praxis. Införandet

⁷ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 75

⁸ www.sec.gov/about/whatwedo.shtml, 2004-05-12

⁹ www.sec.gov/rules/concept/34-42430.htm, 2004-05-12

¹⁰ Hansen, International accounting standards take hold, Feb 2004, ABI/Inform

¹¹ Janzon, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr 4, 2003

¹² www.alecta.se, Koncernredovisning i enlighet med IAS/IFRS, 2004-04-27

av IASBs redovisningsregler kommer att påverka nationella normers karaktär och omfattning, inklusive FASB. Det har funnits en klar trend de senaste åren att arbeta för utvecklandet av internationella redovisningsstandarder. Denna trend påverkar omgivningen där alla företag är operationella. Många företag kommer de närmaste åren att välja att använda sig av internationella redovisningsstandarder för finansiell rapportering, vilket kommer att leda till att även företag i USA påverkas.¹³ De nya redovisningsstandarderna, exempelvis kraven på redovisning av pensioner, kommer att leda till effekter för koncernföretagen.

1.2 Forskningsfråga

Utifrån problemdiskussionen har vi för att underlätta arbetets gång tagit fram arbetsfrågor. Den första frågan som uppkom var hur förändringen i redovisning av pensioner påverkar företagens resultat och nyckeltal? Ur denna fråga kom vi även in på ämnet om hur RR 29 och SFAS 87 skiljer sig åt i redovisningen av pensioner. Genom våra arbetsfrågor har vi fastställt att vår forskningsfråga är: *Hur kommer införandet av IAS: s redovisningsregler, gällande pensioner, förändra svenska multinationella företags jämförbarhet med liknande företag i USA?*

1.3 Syfte

Vårt syfte är att utifrån fallstudier identifiera hur förändringen i redovisning av pensioner i Sverige, genom införandet av IAS, påverkar företagens resultat samt förändrar jämförbarheten med företag i USA. Vår avsikt med uppsatsen är att ge läsaren en ökad förståelse av skillnaderna i redovisningen av pensioner mellan Sverige och USA.

1.4 Avgränsning

Vi har valt att avgränsa uppsatsen till två länder, Sverige och USA. Det eftersom de europeiska redovisningsreglerna till stor del har influerats av normer och praxis i USA. Vi har även valt att avgränsa uppsatsen till redovisning av pensioner, då förändringar i pensionsredovisningen har en stor påverkan på koncernföretagens resultat. Vi kommer vidare att ge en överskådlig bild av hur pensioner redovisas. Jämförelsen kommer att baseras på en fallstudie av sex olika multinationella företag, tre svenska och tre amerikanska.

¹³ Pacter, IAS/US Comparison – Global GAAP:s, Nov 2002, ABI/Inform

1.5 Definitioner

Definitionerna har utifrån IASB och FASB likartad betydelse.

Ansvarsförbindelse är ett åtagande som härrör från inträffade händelser och vars förekomst bekräftas endast av att en eller flera osäkra framtida händelser, som inte helt ligger inom företagets kontroll, inträffar eller uteblir.

Avgiftsbestämda planer är planer för ersättning efter avslutad anställning enligt vilka företaget betalar fastställda avgifter till en separat juridisk enhet och inte har någon rättslig eller informell förpliktelse att betala ytterligare avgifter.

Avsättning är en skuld som är oviss vad gäller förfallotidpunkt eller belopp.

Ersättning efter avslutad anställning är sådana ersättningar som betalas sedan anställningen avslutats, med undantag för ersättningar vid uppsägning och aktierelaterade ersättningar.

Förmånsbestämda planer är andra planer för ersättning efter avslutad anställning än avgiftsbestämda planer.

Skuld är ett åtagande som härrör från inträffade händelser och vars reglering förväntas medföra ett utflöde från företaget av resurser som utgör ekonomiska fördelar.

1.6 Disposition

Vår uppsats består utav fem delar och för att klargöra arbetets upplägg och struktur har vi upprättat en disposition.

Kapitel 1 Inledning

I den första delen, inledningen, behandlas problemdiskussionen, syftet, avgränsning och definitioner.

Kapitel 2 Metod

Uppsatsens andra del behandlar metoden, där vi redogör för hur vi har lagt upp arbetet och valet av metod för att bäst lösa problemet, uppfylla syftet och besvara forskningsfrågan.

Kapitel 3 Litteraturgenomgång

Efter metoden följer uppsatsens tredje del som behandlar litteraturgenomgången. Här förklaras hur litteraturen ser på problemet och hur ämnet har behandlats tidigare, men även andra viktiga synpunkter till uppsatsämnet.

Kapitel 4 Empiri

Den fjärde delen av uppsatsen behandlar empirin, där vi redogör för den information vi samlat in genom våra fallstudier.

Kapitel 5 Slutdiskussion

Det femte och sista kapitlet redovisar slutdiskussionen där vi resonerar kring resultatet och gör kopplingar till den litteratur vi studerat. Diskussionen avslutas med egna reflektioner över studiens slutsatser och förslag till fortsatt arbete. Diskussionen följs sedan av referenser och bilagor.

2. Metod

I detta kapitel redogörs för den forskningsmetod som vi har valt att använda oss av under utredningens gång. Vi beskriver utförligt vilka metodval vi gjort samt vilket tillvägagångssätt som utnyttjats. Vi tar även upp kritik till metoderna.

2.1 Val av undersökningsansats

Metod är ett arbetssätt och hjälpmedel för att samla in data om verkligheten.¹⁴ En viktig fråga att ta ställning till när en studie påbörjas är vilken undersökningsansats som bör väljas. För oss kom valet av metod naturligt. För att få fram hur företagen redovisar sina pensioner samt hur de har förändrats, i och med införandet av IAS, valde vi att använda oss av den induktiva ansatsen med ett deskriptivt angreppssätt. Vi ville med vårt arbetssätt gå från empiri till teori. Inför insamlandet av empirimaterialet valde vi att använda oss av kvalitativa skriftliga intervjuer. Ingen av metoderna, kvalitativ eller kvantitativ, mäter något annat än vad människor säger och gör, men vi anser att kvalitativa studier är mer öppna för ny information och för det som inte är förväntat.

2.1.1 Induktion, deduktion eller abduktion

En forskningsprocess består av empiriskt arbete och datainsamling. Informationen genererar, dementerar eller strukturerar våra teorier eller andra sedan tidigare kända teorier. Det ger oss en möjlighet att förstå och förklara insamlad data.¹⁵ En forskares uppgift är att utveckla teorier som ger så riktig kunskap om verkligheten som möjligt. När en del av verkligheten studeras är det den insamlade informationen som ger underlaget till teorierna. Det är det underlaget som kallas empiri. Det finns olika sätt att angripa empirin på.¹⁶ Antingen föregår teoretisk forskning, deduktion, eller härleds teorierna från forskningen, induktion. Induktion och deduktion är två olika strategier som används för att förstå verkligheten.¹⁷ Det har dock framkommit kritik mot strategierna, vilket har förorsakat att en annan aktuell strategi uppstått, den abduktiva ansatsen. I den metoden kombineras den induktiva och deduktiva ansatsen. Ingen av metoderna ger egentligen oss en objektiv verklighetsbild utan leder endast till olika tolkningar av verkligheten¹⁸.

¹⁴ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 29

¹⁵ May, Samhällsvetenskaplig forskning, 2001, s 47

¹⁶ Davidson & Patel, Forskningsmetodikens grunder, 2003, s 23

¹⁷ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 31

¹⁸ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 49

Den deduktiva ansatsen går från teori till empiri. Det innebär att skapa sig förväntningar om hur världen ser ut, genom att först studera tidigare teorier och andra empiriska undersökningar för att sen gå ut i verkligheten och se om det stämmer överens.¹⁹ Inom redovisningen används den deduktiva metoden för att ta fram konkreta lösningar utifrån en given teori, dvs. ett normativt angreppssätt (vad något bör vara).²⁰

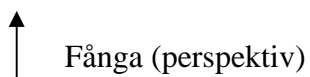
Målet med den induktiva ansatsen är istället att det inte ska finnas någonting som begränsar informationen som forskaren samlar in.²¹ Den deduktiva metoden leder ofta till att forskaren istället för att uppfatta och undersöka all information, enbart letar efter den information som anses relevant. Det innebär att informationstillgången kan begränsas och viktig information riskeras att förbises.²² Idealsituationen i den induktiva ansatsen är att forskaren ska kunna gå ut och studera verkligheten och samla in relevant information, utan att ha några förväntningar. Vi ville med vårt arbetssätt inte ta fram konkreta lösningar utan istället utgå ifrån empirin och ur det insamlade materialet dra teoretiska slutsatser, därför valde vi den induktiva metoden. Kritik som riktats till den induktiva metoden är att endast ett fåtal fall kan studeras och att det därför inte går att dra generella slutsatser. Kritiken kan dock riktas till alla samband mellan teori och empiri, där begränsade prövningar endast kan genomföras. Den induktiva ansatsen sätts ofta tillsammans med det deskriptiva angreppssättet (hur något är) inom redovisning²³, vilket även lämpade sig bra för vår studie. Det deskriptiva angreppssättet redogör för hur en organisation fungerar eller för hur ett företag redovisar sin pensionsförpliktelse.

Induktiv och deskriptiv metod

Begrepp och modeller

Beskrivningar

Data/observationer

Figur 1. "Källa: Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 33".

¹⁹ Schroeder, Clark & Cathey, Financial Accounting Theory and Analysis, 2001, s 37

²⁰ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 31

²¹ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 35

²² Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 34-35

²³ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 31-32

2.1.2 Kvalitativ och kvantitativ metod

Kvalitativa och kvantitativa metoder är två olika angreppssätt inom samhällsvetenskapen. En vanlig beskrivning är att kvalitativ metod är ord och kvantitativ metod är siffror, men det är en alltför enkel förklaring. Det viktiga är istället hur siffror och statistik används. Vid kvalitativ metod genomförs en smal men djup undersökning, vilket ger en nyanserad bild, exempelvis i form av intervjuer eller genom observation av en grupp. Kvantitativ metod är däremot en bred men ytlig undersökning, ofta symboliserad av stora undersökningar i form av frågeformulär.²⁴

Vårt val av metod har gjorts med utgångspunkt i den frågeställning som vi velat undersöka. En kvantitativ metod hade inneburit att vi hade skickat ut enkäter till en stor mängd börsnoterade företag. Då vi tror att många företag inte är insatta i RR 29 och SFAS 87 tror vi att det skulle leda till ett stort bortfall. Vårt syfte med uppsatsen är att skapa en ökad förståelse av skillnaderna i redovisningen av pensioner mellan Sverige och USA och vi har därför inte strävat efter att dra generella slutsatser. Vi ville istället sträva efter att skapa en djupare förståelse för problematiken kring RR 29 och SFAS 87, därför valde vi den kvalitativa metoden. Genom att titta djupare på ett antal börsnoterade företag ansåg vi att förståelsen för RR 29 och SFAS 87 skulle bli större vid en kvalitativ metod.

Vid kvalitativ metod är detaljer, nyanser och det unika hos varje uppgiftslämnare viktigt. Kvalitativa intervjuer innebär att frågorna anpassas efter den intervjuade och att en fråga kan följas av följdfrågor.²⁵ Det bästa sättet att genomföra det på hade varit via personliga djupintervjuer, men utifrån rumsaspekten var det inte möjligt för oss då företagens redovisningsansvariga arbetar och befinner sig i Stockholm. Vi valde därför det näst bästa alternativet, kvalitativa skriftliga intervjuer, vilket gav oss möjligheten att nå de intervjuade på ett bra och enkelt sätt. Skriftliga intervjuer innebär att ett frågeformulär utifrån kvalitativa aspekter skapas för att sedan skickas ut till respektive respondent som besvarar frågorna skriftligen.²⁶ Det finns givetvis både fördelar och nackdelar med kvalitativa skriftliga intervjuer. En nackdel är att intervjuaren endast har en envägskommunikation till respondenten och kan därför inte ge följdfrågor till svaren som ges. Vi har dock haft bra kommunikation med de intervjuade och har vid funderingar kring svaren kunnat skicka tillbaka ytterligare frågor för att få tydligare svar. En fördel med skriftliga frågor är att de är billiga och enkla att genomföra samt passar bra då det finns stora distansskillnader mellan respondent och intervjuare.

²⁴ Holme & Solvang, *Forskningsmetodik*, 1997, s 13 och 88

²⁵ Wallén, *vetenskapsteori och forskningsmetodik*, 1996, s 76

²⁶ Wallén, *vetenskapsteori och forskningsmetodik*, 1996, s 78

Den kvalitativa metoden har en tendens att ge en mer allsidig bild av sammanhanget och individen. Få begränsningar sätts på de svar individen kan ge. Forskaren har i förväg endast ytligt bestämt vad som ska letas efter. Eftersom informationen som forskaren samlar in blir nyanserad och individuell, blir den kvalitativa ansatsen väldigt flexibel och kan ändras under undersökningens gång. Informationen som insamlas vid kvalitativ ansats kan även bli komplex och kan vara svårtolkad på grund av sin nyansrikedom.²⁷

För att få djupgående information krävs att de skriftliga intervjuerna är väl genomtänkta. Det har dock varit svårt att få de utvalda företagen att ställa upp. Eftersom företagen som berörs av de nya redovisningsreglerna är stora koncerner som har mycket att göra, har de tillfrågade haft en tendens att inte svara i tid. Ett exempel på det var då vi kontaktade Microsoft för information. Vi talade med ekonomichefen i Sverige som gärna ville ställa upp på att svara på våra frågor. Ju längre tiden gick desto mer började vi tvivla på om han tänkte svara. Vi kontaktade därför honom på nytt och fick då svaret att han inte hade möjlighet eller tid att svara på våra frågor. Vi bestämde oss då för att inte inkludera Microsoft i vår studie utan valde istället IBM. Det har varit en av anledningarna till att vi endast intervjuat ett fåtal företag.

2.2 Källor

Under arbetets gång har vi studerat både svensk och amerikansk litteratur. Vi har samlat in sekundärdata genom att söka efter artiklar och böcker med hjälp av Lunds universitets sökmotorer Lovisa och Elin. De sökord som vi använt är bland annat pensioner, USA och Sverige, FASB, RR samt IASB. Vi har även använt olika hemsidor för information. Vi har i vårt arbete också använt oss av finansiella rapporter utgivna av de aktuella företagen. För att få fram bra primärdata har vi genomfört kvalitativa skriftliga intervjuer med redovisningsansvariga på respektive företag.

2.3 Tillvägagångssätt

2.3.1 Fallstudier

Vi har valt att göra fallstudier i följande företag: Electrolux, Ericsson, Ford, IBM, Intel och Volvo. Anledningen till att vi valde tre svenska och tre amerikanska företag var dels för att få en jämförelse mellan länderna samt att undvika att svaren hade blivit parvis lika. Vi ville med de valda företagen studera och analysera hur de redovisar pensioner samt se hur förändringarna med IAS,

²⁷ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 143-144

angående pensioner, påverkat företagets redovisning. En fördel med fallstudier är att det som studeras sker under verkliga förhållanden. Därmed får vi en djupare förståelse av en viss händelse, men det kan vara svårt att veta om det som studeras är vanligt förekommande.²⁸ En fallstudie ska ge en uppfattning om hur något går till eller ser ut²⁹.

När fallstudier ska genomföras kan det vara svårt att avgränsa enheterna som ska studeras. Redan i ett tidigt skede är det därför viktigt att bestämma vad som ska ingå. Hänsyn tas till uppsatsens syfte, problemformulering samt och ämnesområde.³⁰ Vi har i vår fallstudie valt att vända oss till multinationella företag då de i hög grad har påverkat internationaliseringen av redovisningen.³¹ Vi fann de tre svenska företagen intressanta eftersom de är välkända och är företag med stor omsättning på den svenska börsen³². När det gällde valet av de amerikanska företagen, skulle även de vara bland de mest aktiva på Nasdaqbörsen³³ samt ha aktiv koncernverksamhet ifrån Sverige. De valda företagen anser vi ger oss möjlighet att få en inblick i vilka skillnader det finns i redovisningen beroende på vilka redovisningsprinciper som tillämpas.

2.3.2 Kvalitativa skriftliga intervjuer

Vi påbörjade vår empiriska studie genom att via telefon ta kontakt med den redovisningsansvarige på respektive företag för att förklara vår uppsats syfte och vilken roll deras företag kommer att ha i uppsatsen. Vi valde att vända oss till de redovisningsansvariga inom respektive företag, eftersom de dagligen arbetar med företagets redovisningsfrågor och redovisningsproblem. Om företagen inte haft någon utnämnd redovisningsansvarig har vi istället kontaktat ekonomichefen, då vi anser att chefen över den redovisningsansvarige även måste känna till hur företaget redovisar i olika situationer. De intervjuade har alla haft någon koppling till redovisning inom koncernen på respektive företag. Om responsen var positiv har vi via email skickat ut de tänkta intervjufrågorna (se bilaga 1 och 2), som har utformats utifrån vårt syfte och vår problemdiskussion. Vi har försökt formulera öppna frågor för att få fram svar som vi kan analysera och ta del av. Vi har som tidigare nämnts valt att endast undersöka frågorna ur företagets perspektiv.

Vi ville med hjälp av de kvalitativa skriftliga intervjuerna besvara våra arbetsfrågor och därmed så småningom vår forskningsfråga. Öppna frågor lämpar sig bäst när relativt få enheter undersöks, när forskaren är intresserad av vad den enskilda individen säger och när vi är intresserade av hur individen tolkar

²⁸ Wallén, Vetenskapsteori och forskningsmetodik, 1996, s 115

²⁹ Ejvegård, Vetenskaplig metod, 1996, s 31

³⁰ Andersen, Den uppenbara verkligheten, 1998, s 130

³¹ Nobes & Parker, Comparative International Accounting, 1999, s. 442

³² www.di.se, Mest omsatta, 2004-04-13

³³ www.nasdaq.com, Most active, 2004-04-13

sammanhanget³⁴, därför valde vi till stor del öppna frågor. Ett exempel på en öppen fråga kan vara: Hur ser Ni på införandet av IAS? Fördelen med öppna frågor är att svaren ofta blir mer nyanserade än om slutna frågor hade använts. Nackdelen med slutna frågor är att respondenten endast svarar ja eller nej på frågan.³⁵ Sådana svar var inte av intresse, utan vi ville istället få breda och utförliga svar.

Vi valde att även använda oss av årsredovisningarna som en del av grunden till vår analys, därför att de är relativt lättillgängliga, ger mycket information och är relativt objektiva. Då vi kontaktade de utvalda personerna hänvisade de flesta ändå oss till årsredovisningarna vid förfrågan om redovisning av pensioner.

Vi valde även att ta kontakt med en expert inom uppsatsens område för att reda ut en del komplicerade frågor. Vi ville med expertens hjälp få så uppdaterad information som möjligt då det ständigt tillkommer ny information inom området. Vi kontaktade auktoriserade revisorn Claes Janzon på Öhrlings PriceWaterhouseCoopers, som är expert på redovisning av pensioner enligt IAS, U.S. GAAP samt svensk lagstiftning. Claes Janzon är förutom auktoriserad revisor även lärare på IREV som har till uppdrag att erbjuda ledamöterna i FAR och SRS ett gemensamt utbildningsprogram. Alla som undervisar hos IREV är yrkesverksamma inom området och har en praktisk förankring i branschen.³⁶ Claes Janzon har även publicerat ett antal artiklar inom ämnet pensioner och har bland annat varit delaktig i boken: Hur redovisas pensioner?, utgiven av Öhrlings. Vi ansåg därför att Claes Janzon var väl lämpad till att svara på våra funderingar kring pensioner. Eftersom Claes Janzon arbetar i Stockholm var det svårt för oss att göra en personlig intervju, så vi bestämde oss därför för att kontakta Claes Janzon via email (se bilaga 3). Det visade sig vara det bästa alternativet då det var svårt att få tag i honom per telefon.

2.3.3 Bortfall

En viktig faktor i uppsatsens fortsatta undersökning är vilken respons vi får från de tilltänkta intervjupersonerna. Är de positiva till att medverka? Har vi lyckats skapa intressanta och relevanta intervjufrågor, så att vi får svar som vi kan tolka och dra nytta av i vår uppsats? Det leder till att vi får räkna med ett visst externt bortfall, vilket är anledningen till att vi hela tiden har haft ett antal företag att välja mellan. Det interna bortfallet, vilket inkluderar att de frågor vi ställer är oklara eller kan misstolkas, bör även tas hänsyn till.

³⁴ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 161

³⁵ Jørgensen & Rienecker, Att skriva en bra uppsats, 2002, s 108

³⁶ www.irev.se/templates/IREV_NormalPicture.asp?id=3169, 2004-05-17

2.3.4 Validitet

Att kritisk granska giltighet och tillförlitlighet innebär inte att vi ger den insamlade informationen en kvantitativ logik, utan endast att vi försöker hålla oss kritiska till den data som vi insamlat. Vissa anhängare av den kvalitativa ansatsen har helt förkastat begreppen validitet och reliabilitet.³⁷ Vi anser dock att det är viktigt begrepp som bör beaktas.

Validitet handlar om en överensstämmelse mellan språk och verklighet. När man behandlar validiteten bör två dimensioner uppmärksammas, intern och extern giltighet. Den första dimensionen behandlar huruvida det vi undersökt är detsamma som vi haft för avsikt att behandla. Här ifrågasätts hur nära sanningen undersökningen kommit. För att uppnå en hög intern giltighet krävs att flera uppgiftslämnare ger liktydiga svar.³⁸ Den andra dimensionen, extern giltighet, syftar till hur det är möjligt att generalisera till en större population utifrån den erhållna informationen³⁹. Avsikten med kvalitativa intervjuer i allmänhet och även i vårt fall är inte att generalisera eller att få liktydiga svar utan att med utgångspunkt i multinationella börsnoterade företag se ett mönster i pensionsredovisningen med jämförelse mellan Sverige och USA.

2.3.5 Reliabilitet

Reliabilitet syftar till hur tillförlitlig och trovärdig undersökningen är. Undersökningen bör vara genomförd på ett trovärdigt sätt som väcker tillit och inte är förenad med uppenbara mätfel. När samma mätinstrument eller metod ger samma resultat en gång till, sägs undersökningen ha hög reliabilitet. För att uppnå det krävs att studien är korrekt genomförd.⁴⁰ Vi hoppas att våra kvalitativa skriftliga intervjuer med företagens redovisningsansvariga uppnår en hög trovärdighet.

2.4 Källkritik

Personer påverkas av olika faktorer under sin livstid, exempelvis genom utbildning, erfarenhet och uppföstran. Det skapar olika referensramar, föreställningar och fördomar, vilka i stor utsträckning styr våra val och vårt beteende.⁴¹ Allt källmaterial präglas av perspektiv och värderingar från de personer som samlat in det, men även från de personer som exempelvis deltagit i intervjuerna. Därför är det viktigt att kritiskt granska all information som används för att på så sätt skapa sig en uppfattning om materialet.

³⁷ Jacobsen, Vad, hur och varför?, 2002, s 255

³⁸ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 255-256

³⁹ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 266

⁴⁰ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 255-256

⁴¹ Andersen, Den uppenbara verkligheten, 1998, s 56

2.4.1 Primärdata

Primärdata är material som är nedskrivet eller insamlat av dem som bevittnat den händelse de beskriver. Dokument anses därför vara ganska exakta beskrivningar av händelser, både med tanke på tidsaspekten (författarens minne) samt rumsaspekten (närheten till det inträffade).⁴² Alla personer som deltagit i empiriundersökningen har varit relevanta för vår studie. Eftersom våra fallstudier utgår från induktiv metod kommer primärdata att vara en viktig källa.

2.4.2 Sekundärdata

Sekundärdata är material som skrivits ned efter händelsen inträffat och där författaren inte själv varit med och bevittnat den. Sekundärdata är oftast skraddarsydd för ändamålet som den ursprungliga datainsamlaren hade. Det innebär att det finns en begränsning av vad en forskare kan få ut av sekundärdata, eftersom andra bestämt vilka förhållanden som ska studeras. Forskaren bör vara medveten om dessa potentiella problem som hör ihop med sekundärdata.⁴³

2.4.3 Styrkor och svagheter

En metods styrka kan även ses som dess svaghet från ett annat perspektiv. Det är därför viktigt att inte begränsa sig till en synvinkel. Att använda sig av fallstudier är en styrka eftersom det är verkliga förhållanden som studeras. Därmed får vi en djupare förståelse av en viss händelse. Vi har använt oss utav öppna frågor, vilket vi ser som en styrka eftersom intervjuaren har möjlighet att fördjupa svaren om nödvändigt. Att använda sig av denna sorts frågor kan även ses som en svaghet, då svaren blir breda och utförliga och svåra att analysera.

Vid primärdata i form av muntliga intervjuer finns en motsättning mellan subjektivitet och objektivitet. Intervjuare måste ha en viss distans för att situationen ska gå att bedöma, samtidigt är målet att uppnå en tillitsfull relation för att kunna få fram viktig personlig information. När skriftliga intervjuer genomförs via email bortfaller problemet att intervjuaren försöker påverka svaren i en viss riktning. Vi försökte vara förhållandevis objektiva genom att inte formulera ledande frågor. Eftersom vi endast haft en envägskommunikation med de intervjuade har vi försökt utforma frågorna så tydligt som möjligt för att få uttömmande svar. Vi är dock medvetna om att risken finns att den intervjuade kan ha feltolkat frågorna, men det finns även en möjlighet att vi kan ha feltolkat de svar vi fått.

⁴² May, Samhällsvetenskaplig forskning, 2001, s 217

⁴³ May, Samhällsvetenskaplig forskning, 2001, s 217

Det kan även vara så att de intervjuade inte vill svara av personliga, etiska eller politiska skäl.⁴⁴ Vi tror dock inte att vårt ämne angående pensionssystem kan uppfattas som känsligt för företagen. Vad vi däremot kan misstänka är att de utvalda personerna i vissa fall kan ha utelämnat negativa tankar och funderingar om företaget.

Angående sekundärdata har det inte funnits speciellt varierande litteratur om U.S. GAAP som har kunnat hjälpa oss att uppnå vårt syfte. Det har även varit svårt att finna aktuell information om redovisning av pensioner. Det har lett till att en del avsnitt endast baseras på en källa, vilket inte kan betraktas som helt objektivt.

Då det funnits begränsat med litteratur har vi sökt information i artiklar och på Internet. Information hämtat från Internet är ofta uppdaterad och därmed aktuell, exempelvis företagets hemsidor. Ett problem med information från Internet är föränderligheten då innehållet kan förändras mellan olika tidpunkter och att det på så sätt är svårt att återfinna en Internetkälla. Artiklar från Internet betecknas som mindre tillförlitliga än andra källor, då det är svårt att fastställa tillförlitligheten.

Vi är medvetna om att litteratur och artiklar innehåller författarens subjektiva åsikter, därför har vi försökt att hålla oss så kritiska som möjligt till det material som använts. Även finansiella rapporter såsom årsredovisningar kan vara subjektiva, då företaget har möjlighet att påverka hur de presenterar informationen.

2.5 Val av relevant litteratur

För att svara på vår forskningsfråga har vi utgått ifrån internationella (IAS) och amerikanska (U.S. GAAP) redovisningsstandarder. Många standarder från det svenska Redovisningsrådets Rekommendationer är baserade på IAS, som till exempel rekommendationen angående redovisning av pensioner. Redovisningsstandarder är skapade för att åstadkomma en bättre fungerande inre marknad för kapital och finansiella tjänster. FASB var den organisation som insåg det långt före IASB ens var startat.⁴⁵ Vi tror att vi genom att utgå ifrån dessa tre redovisningsstandarder kan klargöra frågor kring hur redovisning av pensioner skiljer sig åt beroende på vilka regler som tillämpas.

För att förklara hur pensioner redovisas kommer vi att gå djupare in på vad som skiljer en skuld från en avsättning genom att se på hur FASB, IAS och RR definierar de enligt sina normer och rekommendationer. När det gäller pensioner

⁴⁴ May, Samhällsvetenskaplig forskning, 2001, s 155-156

⁴⁵ www.kpmg.se, Han ska ge världen en gemensam redovisningsstandard, 2004-04-19

METOD

så värderas de enligt matchningsprincipen, vilken förklarar när en kostnad ska ingå i perioden eller i framtida utgifter. För att få ett bra grepp om hur pensioner redovisas har vi fördjupat oss i litteratur såsom RR 29, IAS 19 samt SFAS No 87. Artiklar och tidskrifter om pensioner har studerats för att få en så djup inblick som möjlig i ämnet.

3. Litteraturgenomgång

Det här kapitlet avser att behandla den litteratur och de referensramar som är relevanta för det valda ämnet samt för vår undersökning. Ur ett teoretiskt resonemang beskrivs ersättning till anställda avseende pensioner. Litteraturen kommer här att beskrivas ur en synvinkel som lämpar sig bäst för vår undersökning.

3.1 Regelverk inom redovisning

3.1.1 Redovisningsrådet i Sverige

I Sverige finns flera organ som agerat som normgivare. FARs redovisningskommitté är en av dem, vilken bildades på 50-talet och som publicerade rekommendationer till redovisningsfrågor.⁴⁶ Redovisningsrådet bildades 1989 till fördel för god redovisningssed och ersatte därmed redovisningskommittén. Redovisningsrådets syfte var att främja utvecklingen av god redovisningssed genom att verka för en enhetlig redovisning med utgångspunkt i ett aktiemarknadsperspektiv och i harmoni med den internationella utvecklingen inom området.⁴⁷ Redovisningsrådet har genom åren publicerat cirka 30 rekommendationer. De är inte utformade så att de behandlar varje tänkbar situation utan kan tolkas genom professionell bedömning av rekommendationens syfte och anda. Rådets rekommendationer har utformats med utgångspunkt från IAS och avvikelser härifrån förekommer endast om svensk lag sätter hinder för att redovisa enligt IAS.⁴⁸ Efter beslutet att noterade företag från år 2005 ska följa internationella redovisningsstandarder, har Redovisningsrådet upphört med att ta fram nya rekommendationer. Istället är de nu mer inriktade på tillämpning och efterlevnad.⁴⁹

3.1.2 IASB i Europa

”International Accounting Standards Committee” (IASC) är en internationell organisation som grundades 1973 av nio professionella redovisningsländer: Australien, Canada, Frankrike, Västtyskland, Japan, Mexiko, Nederländerna, Storbritannien och USA. IASC:s grundades för att arbeta med att förbättra och harmonisera världens redovisning.⁵⁰ Organisationen bytte namn till IASB år 2001 i samband med en omorganisation. IASB:s styrelsemedlemmar representerar

⁴⁶ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 130-131

⁴⁷ www.redovisningsradet.se, 2004-05-03

⁴⁸ FARs Samlingsvolym 2003, del 1, Förord till RR, s 658-659

⁴⁹ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 132

⁵⁰ Walton, Haller & Raffournier, International accounting, 1998, s 31

olika kategorier såsom normgivare, revisorer, företag och användare. IASB är till skillnad från sin föregångare ingen renodlad expertorganisation utan en partssammansatt organisation.⁵¹ Rekommendationer som fastställts av IASC betecknades med förkortningen IAS medan normer från IASB betecknas som "International Financial Reporting Standards" (IFRS). Vid närmare granskning framkommer det att sedan år 2002 så inkluderas IAS i IFRS.⁵² Europaparlamentets och rådets förordning av den 19 juli 2002 (nr 1606/2002), angående tillämpning av internationella redovisningsstandarder, föreslås att alla börsnoterade företag senast år 2005 ska utarbeta sina årsredovisningar i enlighet med internationella redovisningsstandarder. De gemensamma reglerna kommer i framtiden att kallas IFRS. De europeiska lagarna är mer baserade på principer till skillnad från de amerikanska som enbart är grundade på regler.⁵³

3.1.3 FASB i USA

FASB är som tidigare nämnts den ledande normgivaren i USA sedan 1972. Förutom att publicera normer, så utvecklar FASB även redovisningskoncept och ger vägledning i införandet av normer. Securities and Exchange Commission (SEC) är den myndighet som reglerar säkerhetsmarknaden och är även den myndighet som har störst inflytande i USA. Alla företag som är listade på börsen måste registrera sig hos SEC, som är den myndighet som juridiskt har makten att fastställa redovisningsstandarder och procedurer för dessa företag. FASB standarder blir granskade och godkända av SEC innan de publiceras. Förhållandet mellan SEC och FASB kan ses som ett partnerskap, där SEC är "senior partnern" och FASB är "junior partnern".⁵⁴ FASB anser att det allmänna intresset bäst bevaras genom publicerandet av neutrala normer, vilka resulterar i att transaktioner under samma omständigheter redovisas lika.⁵⁵ "Statement of Financial Accounting Standards" (SFAS), utgiven av FASB, är den text som förklarar hur de olika redovisningsstandarderna ska tillämpas.⁵⁶ En annan av huvuduppgifterna som FASB har är grundandet av "the generally accepted accounting principles", även kallad GAAP, vars uppgift är att se till att företagen anpassar redovisningen efter normerna.⁵⁷ U.S. GAAP är alltså motsvarigheten till IAS för företag placerade i USA.⁵⁸

⁵¹ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 136

⁵² www.iasb.org/about/faq.asp?showPageContent=no&xml=18_13_24_17122003.htm, 2004-05-03

⁵³ www.europa.eu.int/scadplus/printversion/sv/lvb/l26040.htm, 2004-05-03

⁵⁴ Kam, Accounting theory, 1990, s 40

⁵⁵ www.fasb.org/facts/, 2004-04-25

⁵⁶ Nobes & Parker, Comparative International Accounting, 1999, s 100

⁵⁷ www.fasb.org/fasac/, 2004-04-25

⁵⁸ www.fasb.org/facts/tech_agenda.shtml, 2004-04-25

3.2 Koncernredovisning

Att genomföra en så kallad koncernredovisning, en sammanställd redovisning av en koncerns alla företag, började växa fram först i USA vid 1800-talets slut. Det talas om att det var US Steel Companys koncernredovisning 1901 som utgjorde mönster för den fortsatta utvecklingen. Vid framtagandet av 1944 års aktiebolagslag i Sverige syns för första gången bestämmelser om koncernredovisning, vilket var långt före det nämndes i Kontinentaleuropa. Redovisningskommittén anförde att det främsta syftet i Sverige med rättsreglerna kring koncernredovisning var att lägga grunden för att beräkna det utdelningsbara beloppet i koncernen. Koncernredovisning är den redovisning där det finns störst likformighet internationellt och en av anledningarna till det är att den inte är kopplad till beskattningen.⁵⁹

Koncernen består av ett moderföretag och ett eller flera dotterföretag, där moderbolaget har ett bestämmande inflytande över dotterbolagen. I en investeringssituation, där ett företag har kontroll över ett annat företag ska konsolidering av de finansiella redovisningsrapporterna utföras. Företagen ska ses som en enhet om där finns ett ägarskap av mer än 50 procent av aktierna, indirekt eller direkt.⁶⁰ Konsolideringen innebär bland annat att interna fordringar och skulder samt transaktioner mellan företag i koncernen liksom därmed sammanhängande orealiserade vinster ska elimineras i sin helhet. I konsolideringsprocessen ingår även att lägga till poster som endast ska ingå i koncernredovisningen, såsom exempelvis pensioner. Tanken med koncernredovisning är att den ska förmedla en bättre bild av hela den ekonomiska enheten, de totala vinsterna och förutsättningarna, vilket är intressant utifrån aktieägarperspektiv. Till skillnad från företag i Sverige så offentliggör amerikanska företag endast koncernredovisningsrapporten, eftersom de anser att det är den ekonomiska enheten som är det intressanta.⁶¹

Koncernredovisningen har dock sina begränsningar. Ett exempel är att konsolideringen av koncernföretagen utgår ifrån majoritetsägarna och har därför ett mindre värde för minoritetsaktieägare, kreditgivare och andra intressenter eftersom den inte analyserar företag för företag. Ett annat problem inom koncernredovisningen är att konsolideringen sker av företag runt om i världen, vilka följer olika logik angående klassificering och värdering. De skillnaderna ska elimineras och frågan uppkommer då vilken den insamlade logiken är när den inte bygger på enhetliga och konsekventa grunder.⁶²

⁵⁹ Kedner & Svenberg, Koncernredovisning, 2000, s 11-12

⁶⁰ Kam, Accounting theory, 1990, s 389

⁶¹ Walton, Haller & Raffournier, 1998, International accounting, s 437-438

⁶² Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 396

3.3 Redovisningens kvalitativa egenskaper

Redovisning kan betraktas som ett verktyg för att värdera, registrera och rapportera olika transaktioner. För att uppnå målen med redovisning är det viktigt att de kvalitativa egenskaperna uppfylls.⁶³ På internationell men även på nationell nivå har det utarbetats vad som på svenska kallas ”föreställningsram för utformning av finansiella rapporter”, vilket är en översättning av IASB:s föreställningsram. Syftet med föreställningsramen är bland annat en strävan efter enhetliga lösningar på liknande problem. I föreställningsramen behandlas de kvalitativa egenskaperna som anses relevanta för redovisningens utformning.⁶⁴

3.3.1 Jämförbarhet

Jämförbarhet innebär att användaren måste få möjlighet att bilda sig en uppfattning om företagets resultat, ställning och trender genom att över en längre period jämföra de finansiella rapporterna som företaget lämnar. Efterlevnad av IAS inklusive upplysningar om redovisningsprinciper bidrar till att uppnå jämförbarhet.⁶⁵

Kriteriet jämförbarhet omfattar två olika aspekter. Den första aspekten avser jämförbarhet mellan företag och har en tydlig koppling till egenskapen relevans. Innebörden är inte att företag ska beräkna redovisningsmått på samma sätt utan att lika händelser och tillstånd ska redovisas på samma sätt. På så sätt vet investerare, kreditgivare och andra användare av redovisningen vilka spelregler som gäller.⁶⁶ Den andra aspekten avser jämförbarhet över tiden för ett och samma företag. Samma redovisningsmetoder måste följas för att redovisningsinformation ska kunna gå att jämföra över tiden.⁶⁷

3.3.2 Relevans

Inom redovisning handlar relevans om användbarhet för beslut. IASB nämner i föreställningsramen att det är viktigt att information lämnas om ovanliga, onormala och sällan förekommande händelser som påverkar resultatet för att underlätta för mottagarens framtidsbedömningar.⁶⁸ Exempelvis kan relevansen öka om upplysningar i not lämnas angående pensionsskulder, eftersom mottagaren då lättare kan ta del av informationen. Det krävs givetvis att informationen ska vara begriplig för mottagaren, vilket beror på läsarens förkunskaper om ämnet. Kriterier som relevans och tillförlitlighet används generellt inom redovisning, det är två kriterier som bör balanseras på ett professionellt sätt. Ökad tillförlitlighet

⁶³ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 220

⁶⁴ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 24

⁶⁵ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 39-40

⁶⁶ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 169-173

⁶⁷ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 39

⁶⁸ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 26

har en tendens att ge minskad relevans och det handlar här om när i tiden händelsen ska redovisas. Desto tidigare redovisningen sker ju relevantare blir informationen, men värderingen riskerar då att bli otillförlitlig.⁶⁹

3.3.3 Tillförlitlighet

Inom redovisning handlar tillförlitlighet om avbildningsförmåga, att på ett inte alltför osäkert sätt avbilda en ekonomisk verklighet i företaget.⁷⁰ För att redovisningsinformationen ska vara tillförlitlig krävs att den inte är behäftad med fel eller vinklad på något sätt, för att användaren ska våga lite på informationen.⁷¹ En skuld exempelvis ska redovisas i balansräkningen om det är sannolikt att de ekonomiska fördelarna kommer att tillfalla företaget, samt att det är möjligt att på ett tillförlitligt sätt mäta postens värde. När det gäller pensionskulder är tillförlitligheten begränsad, eftersom det ibland är svårt för företagen att fastställa postens direkta värde.⁷²

3.3.4 Rättvisande bild

Finansiella rapporter uppmanas ofta att ge en rättvisande bild av, eller korrekt återge, ett företags finansiella ställning. Rapporter som upprätthåller redovisningens kvalitativa egenskaper såsom jämförbarhet, relevans och tillförlitlighet och som upprättas med tillämpliga redovisningsstandarder ger vanligtvis en föreställning om vad som kallas en rättvisande bild av företaget.⁷³ Det förekommer dock nästan alltid en risk för att finansiella rapporter inte ger en helt korrekt bild av vad den utvisar. Risken utgörs ofta av svårigheter med att identifiera transaktioner eller andra händelser som ska mätas samt även via tillämpningen av mätmetoder för informationen. I de fallen kan det vara relevant att ta med posten i den finansiella rapporten och upplysa om riskerna.⁷⁴

3.4 Skulddefinition

En skuld är en förpliktelse som är säker till sin förekomst och säker vad gäller såväl beloppet som när förpliktelsen förfaller. Ett kännetecken för en skuld är att där alltid finns en motpart, till exempel en långivare, leverantör eller kund.⁷⁵ Det finns tre krav som en skuld ska uppfylla för att posten ska få redovisas i balansräkningen. De kraven är att det finns ett framtida utflöde av resurser, att det är under företagets kontroll samt att det finns ett resultat av inträffad händelse.⁷⁶

⁶⁹ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 186

⁷⁰ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 26

⁷¹ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 31

⁷² Smith, Redovisningens språk, 2000, s 220

⁷³ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 46

⁷⁴ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 33-34

⁷⁵ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 221

⁷⁶ FARs Samlingsvolym 2003, RR 16, p 10

När det gäller definitionen av skuld, så har IASB och RR följt FASB även om ordvalet är lite annorlunda.

FASBs och IASBs definitioner av skulder

FASBs definition:

”Probable future sacrifices of economic benefits obtained or controlled by a particular entity as a result of past transactions or events.”

IASBs definition (översatta av RR):

“Ett befintligt åtagande för företaget till följd av inträffade händelser vilket förväntas föranleda ett utflöde från företaget av resurser som innefattar Ekonomiska fördelar”

Figur 2. ”Källa: Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 182”

Förutom kriterierna i definitionen finns det ett antal andra kriterier som även bör uppfyllas för att skulden ska kunna redovisas i balansräkningen. Ett exempel är erkännandekriteriet mätbarhet.⁷⁷

3.4.1 Mätbarhet

En pensionsförpliktelse kan exempelvis uppfylla kriterierna på skuldefinitionen men är kanske inte är möjliga att mäta, då den fortfarande är en skuld men en icke redovisad sådan. Om så är fallet räcker det att det informeras om i not att en skuld är att vänta, men att beloppet ännu inte kan uppskattas tillförlitligt. Inom mätbarhet talas det om ”korrekt bild”, att det som mäts är det som avses mätas. Ett exempel på fel som kan uppstå är att endast en delmängd av skulden mäts, det vill säga att ett väsentligt belopp missas.⁷⁸

3.5 Definition av avsättningar

En avsättning är en förpliktelse som är hänförlig till räkenskapsåret eller tidigare räkenskapsår och som på balansdagen är säker eller sannolik till sin förekomst men ovissa till belopp eller tidpunkt.⁷⁹ Enligt IASB: s föreställningsram betraktas avsättningar som en typ av skulder och definieras som oviss till förfallotidpunkt eller belopp. När skulden endast kan mätas genom uppskattning definierar vissa företag posten som en avsättning. I vissa länder betraktas inte avsättningar som en slags skuld, eftersom begreppet skuld då har en snävare definition och endast

⁷⁷ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 186

⁷⁸ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 170

⁷⁹ FARs Samlingsvolym 2003, ÅRL 3 kap 9 §

omfattar belopp som kan fastställas utan att behöva uppskattas.⁸⁰ Om förpliktelsen överensstämmer med definitionen av en avsättning, är kriterierna för att redovisa den i balansräkningen densamma som tidigare nämnts för skulder. De kraven är alltså att det finns ett framtida utflöde av resurser, att det är under företagets kontroll samt att det finns ett resultat av inträffad händelse.⁸¹ Avsättningar får inte göras för framtida rörelseförluster utan händelsen måste ha inträffat för att kostnaden ska få redovisas som en avsättning. När det gäller definitionen av avsättningar, så har IASB och Redovisningsrådet även här följt FASB, men ordvalet är även här lite annorlunda. Avsättningar ska redovisas till sin förekomst, osäkra eller sannolika, samt specificeras i not. Exempelvis ska uppgifter om pensioner eller andra liknande förmåner lämnas.⁸²

3.6 Matchningsprincipen

Inom redovisning framkommer problemet huruvida en kostnad ska ingå i perioden eller i framtida utgifter. Det beslutet ska tas med utgångspunkt från matchningsprincipen.⁸³ Den skrift som först och förmodligen utförligast behandlade matchningsprincipen var Paton & Littletons "An introduction to corporate accounting standards". Skriften beskrev matchning som den process varigenom uppoffringar och prestationer förenades och har haft stor betydelse hur vi ser på matchningsprincipen.⁸⁴ Enligt matchningsprincipen ska intäkter matchas mot utgifter för de resurser som har använts för att skapa intäkterna. Vanligtvis redovisas förbrukningen samtidigt med eller efter anskaffningstillfället. I vissa fall redovisas dock förbrukningen av resurser innan utgifterna har inträffat. Det är denna sorts av förpliktelser som redovisas som avsättningar i redovisningen. Pensionsåtagande är ett exempel på en post där redovisningen i koncernen sker som en kostnad och en avsättning/skuld.⁸⁵

3.6.1 Kritik till Matchningsprincipen

En av konsekvenserna med att använda sig av matchningsprincipen är att balansräkningen kommer på en andra plats. Den blir endast en sammanfattning av balanser som resultat av att matchningsprincipens regler. Balansräkningen har en mer betydande roll, den ska innehålla den primära informationen om företagets finansiella position.⁸⁶ Matchningsprincipen kräver även en stor del i bedömningen att fastställa hur vida utgiften hör ihop med en specifik inkomst. Att vara resonabel är en dygd, men vad är standard för rimlighet när det gäller tillämpandet

⁸⁰ IASB:s föreställningsram, för utformning av finansiella rapporter, p 64

⁸¹ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 222-224

⁸² Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 301-302

⁸³ Schroeder, Clark & Cathey, Financial Accounting Theory and Analysis, 2001, s 76

⁸⁴ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 333

⁸⁵ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 223

⁸⁶ Smith, Redovisningens språk, 2000, s 88

av matchningsprincipen? Att relatera utgifterna till orsak och verkan kan anses vara en logisk process, men i verkligheten är det svårt att tillämpa.⁸⁷

3.7 Redovisning av pensionsåtaganden

När det gäller ersättning till anställda avseende pensioner och om de uppfyller definitionen av skuld eller avsättning kan det finnas olika tolkningar avseende på vilka normer som följs. Valet är mellan att tillämpa en gällande lag för landet som innebär att pensioner ska redovisas som avsättningar, eller låta företagen själva bestämma om det ska redovisas som en avsättning eller som en notupplysning. Redovisningskommittén anser att pension intjänas löpande i takt med den anställdes arbetsinsatser i företaget vilket också är grundstenen i matchningsprincipen. Det är inte den händelse att en anställd måste pensioneras som leder till att åtagandet uppstår utan intjänandet under arbetsperioden. I Sverige har det förekommit enligt praxis att företagen endast redovisat den del som är avdragsgillt av pensionsåtagandet som avsättning och resterande del som ansvarsförbindelse.⁸⁸

Enligt RR 29 ska ersättning efter avslutad anställning avseende avgiftsbestämda pensionsplaner redovisas som en skuld efter avdrag från eventuellt redan betalda avgifter.⁸⁹ När det gäller förmånsbestämda pensionsplaner så kan den slutliga kostnaden vara osäker och kan förväntas bestå under en längre tid.⁹⁰ Om så är fallet resulterar det i att pensionsposten inte kan definieras som en skuld, eftersom det finns ett osäkert belopp. Istället redovisas pensionsposten som avsättning, då beloppet är ovisst. Möjligheten att redovisa pensionsutfästelser, inom koncernredovisningen, som ansvarsförbindelser ”inom linjen” försvinner dock helt med den nya rekommendationen.⁹¹

Redovisning och beräkning av pensionsåtagande är en omfattande post som innehåller många olika aspekter. Det som främst skiljer sig mellan RR 29 och SFAS 87 är vilka faktorer som ska tas hänsyn till vid beräkningen av pensionsåtaganden. SFAS 87 ”Employers’ Accounting for Pensions” kräver ett omedelbart igenkännande, enligt matchningsprincipen, av posten för att pensioner ska redovisas som en skuld.⁹² Inom FASB ses pensioner som ett kontrakt mellan den anställda och företaget, en uppskjuten kompensation som företaget erbjuder för utfört arbete. Frågan som de anställda står inför är vad företaget har lovat att ge för kompensation. Har företaget lovat att betala ut och ordna pensionsförmåner

⁸⁷ Kam, Accounting theory, 1990, s 287-289

⁸⁸ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 308

⁸⁹ www.iasb.org/standards/ias19.asp#1030139, IAS 19 – Employee Benefits, p 44, 2004-04-20

⁹⁰ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 65

⁹¹ Lundmark Jönsson, Nya regler för redovisning av pensioner, 2004-04-20

⁹² www.fasb.org/st/summary/stsum87.shtml, 2004-04-19

eller endast lovat att ge bidrag till en pensionsfond? Om pensioner ska definieras som en skuld beror på tidigare händelser. När pensionen betalas till en separat pensionsfond så anses det enligt FASB som en skuld, men så länge företaget däremot inte är lagligt bunden finns endast en ansvarsförbindelse.⁹³

3.8 Redovisning enligt svensk praxis

Det svenska pensionssystemet bygger på livsinkomstprincipen att varje inbetald avgift påverkar pensionens storlek. Storleken på pensionen är beroende av hur mycket pengar en person tjänar under hela livet och inte bara under de sista femton åren, som tidigare. I Sverige har det förekommit enligt praxis att företagen endast redovisat den del som är avdragsgill av pensionsåtagandet som avsättning och resterande del som ansvarsförbindelse.⁹⁴ I FAR 4, vars utgångspunkt är tryggandelagen, finns det inget krav på att de pensionsåtaganden som företaget har ska redovisas som avsättningar i balansräkningen. Det föreskrivs endast att det är ”synnerligen önskvärt att alla pensionsåtaganden, som inte har täckning i realstiftelses förmögenhet eller i tecknad pensionsförsäkring skuldföres”⁹⁵.

När det gäller beräkning av nuvärdet och aktuariella antaganden hänvisar FAR 4 till Finansinspektionens antaganden. Diskonteringsräntan hänvisas också till vad Finansinspektionens fastställt och sällan ändrat. FAR 4 tillåter även att en större pensionsskuld än som motsvarar kapitalvärdet av pensionsåtagandet redovisas i balansräkningen. Enligt FAR 4 finns inga bestämmelser om pensionsutfästelser i koncernen utan det rekommenderas att utländska pensionsplaner ska redovisas enligt nationella regler.⁹⁶ Fram till sommaren 2001 fanns ingen rekommendation från Redovisningsrådet rörande pensioner, men i och med införandet av de nya redovisningsreglerna från EU, har en rekommendation, RR 29, utformats. Rekommendationen är endast tillämplig inom koncernredovisning.

3.9 Redovisning av pensioner enligt RR 29

Från och med år 2005 är skyldigheten att tillämpa IASB:s redovisningsregler, IAS, rättsligt fastställd för alla börsnoterade bolag i länder inom EU. I Sverige innefattar det alla bolag som är noterade på Stockholmsbörsen och övriga etablerade marknadslister som Nordic Growth Market (NGM) och Aktietorget. Det blir upp till varje EU-land att besluta om även andra bolag ska eller kan få tillämpa IAS. Det kommer att innebära att utan lagändring i Sverige kommer inte onoterade bolag att få tillämpa IAS-reglerna. Redovisningsreglerna kommer

⁹³ Kam, Accounting theory, 1990, s 118

⁹⁴ Artsberg, Redovisningsteori, 2003, s 308

⁹⁵ FARs Samlingsvolym, 2003, FAR Nr 4 p 2

⁹⁶ FARs Samlingsvolym, 2003, FAR Nr 4

därmed att bli olika för noterade och onoterade bolag. En konsekvens av att tillämpa olika redovisningsregler är att det kommer att bli ett större steg för företag att bli noterat, vilket redan är en omfattande process, då det även kommer att innebära anpassning till IAS.⁹⁷

Ett av målen med IAS är att företagen mer strikt ska tillämpa fastställda regler, men den stora generella förändringen med införandet av IAS är att det kommer att bli färre alternativ i redovisningen än i dag. Det ska även bli lättare att begripa redovisningen med hjälp av fler tilläggsupplysningar. För bolagens viktigaste verksamheter kommer de att behöva redovisa intäkter, resultat, avskrivningar, tillgångar och skulder, vilket är mer strikt än redovisningen idag. En aspekt som diskuterats av IASB är om koncerner i framtiden kommer att kunna redovisa ett resultatmått på hela koncernen utan att bryta ned det i mindre enheter. Konkurrensmässigt kommer det att bli svårare för enstaka företag att vinkla sina resultatmått om konkurrenterna i samma bransch följer samma redovisningsmodell.⁹⁸

Ett av de viktigaste IAS-direktiven är redovisningen av finansiella instrument som till exempel ersättningar till anställda genom pensioner. Enligt IAS ska pensionsskulden beräknas utifrån aktuell marknadsränta och beräknad slutlön. Räntan går nog att fastställa men en förändrad ränta kräver nya beräkningar där förändringarna ska tas i resultaträkningen. En av IAS specialregler innebär att stora förändringar kan få delas upp över en längre tid.⁹⁹

IAS 19, eller Rekommendation 29 som det heter i FAR, ger regler om hur företag ska redovisa och lämna upplysningar om ersättning till anställd. Samtliga pensionsutfästelser i en koncern ska redovisas på ett enhetligt sätt med utgångspunkt från RR 29. En utav huvudpunkterna i rekommendationen avser ersättning till anställda efter avslutad tjänstgöring som exempelvis pensioner och annan ersättningar i form av livförsäkring eller sjukvård. Ersättning i form av pension kan i sin tur delas in i avgiftsbestämda eller förmånsbestämda planer beroende på planens ekonomiska innebörd enligt dess huvudregler och villkor.¹⁰⁰ Rekommendationen, RR 29, är en av de mest komplicerade rekommendationer som Redovisningsrådet någonsin givit ut.¹⁰¹ Den skiljer sig avsevärt från gällande svenska normer och praxis när det gäller regler rörande pensioner, vilket kan leda till olika effekter på företagens koncernredovisning och dess intressenter. Med införandet av RR 29 uppkommer krav på företagen att beräkna och beskriva de

⁹⁷ Carlsson, 2002, Nya regler ökar insynen i bolag, DN

⁹⁸ Carlsson, 2002, Nya regler ökar insynen i bolag, DN

⁹⁹ KPMG, Implementing IAS: IAS compared with Swedish GAAP and U.S. GAAP Summary, 2003

¹⁰⁰ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 25

¹⁰¹ Svenberg, Ny rekommendation från rådet om ersättning till anställda, Balans nr 1, 2003

ekonomiska konsekvenserna av deras pensionsförpliktelser och finansieringen av dessa på ett enhetligt sätt.¹⁰²

De positiva effekterna som kan uppnås genom övergången till RR 29, från att tidigare ha tillämpat normer och praxis, är främst förbättrad intern kontroll eftersom rekommendationen kräver kartläggning av alla ersättningsförmåner inom koncernen. Det innebär i sin tur att förutsättningarna för kontroll och uppföljning av nuvarande pensionsplaner förbättras. Företags årsredovisningar kommer att få ökad jämförbarhet avseende pensionsskuld och pensionskostnad då beräkningarna kommer att göras på ett mer enhetligt sätt. Även ökad jämförbarhet mellan olika rörelsegrenar inom samma koncern och mellan olika dotterbolag avseende redovisningen av pensioner, kommer att uppstå. När det gäller förmånsbestämda planer kommer det att bli väsentlig förbättrad genomlysning i årsredovisningen till följd av de omfattande upplysningskraven.¹⁰³

3.9.1 Avgiftsbestämda planer

Huvudregeln för avgiftsbestämda planer innebär att företaget betalar fastställda avgifter till en separat juridisk enhet och företagets förpliktelse begränsas till det belopp företaget har accepterat att bidra med. Storleken på den anställdes ersättning efter avslutad anställning kommer på så sätt att bero på de avgifter som företaget betalar till planen samt den kapitalavkastning som avgifterna ger. Om den juridiska enheten vid början av utbetalningen inte har tillräckliga tillgångar för att betala all ersättning till den anställde som hänför sig till dennes tjänstgöring under perioden, har inte företaget rättslig eller informell förpliktelse att betala ytterligare avgifter.¹⁰⁴

Redovisningen av avgiftsbestämda planer är okomplicerad eftersom det rapporterade företagets förpliktelse för varje period utgörs av de belopp som företaget ska bidra med för den aktuella perioden. Följaktligen krävs det inga antaganden för att beräkna förpliktelsen eller kostnaden och förpliktelsen behöver inte heller diskonteras. Företaget ska redovisa de avgifter som ska betalas till en avgiftsbestämd plan som en skuld efter avdrag för eventuellt redan betalda avgifter.¹⁰⁵ Jämfört med nuvarande normer och praxis medför rekommendationen, RR 29, ingen förändring i redovisningen av pensionsförpliktelse för de planer som klassificeras som avgiftsbestämda i Sverige. Skillnaden är att rekommendationen kräver att företagen lämnar upplysningar om det belopp som redovisas som kostnad för avgiftsbestämda planer.¹⁰⁶

¹⁰² Janzon, Hög tid att förbereda anpassningen till RR29, Balans nr 4, 2003

¹⁰³ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 18

¹⁰⁴ Lundmark Jönsson, 2001, Nya regler för redovisning av pensioner, KPMG

¹⁰⁵ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 43-44

¹⁰⁶ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 12

I den avgiftsbestämda planen finns det en risk för negativ värdeutveckling på de medel som arbetsgivarföretaget tillfört den juridiska enheten. Det blir därför den anställda som bär den stora risken då den juridiska enheten inte skulle kunna betala ut pensionsersättningen. Fördelen med denna pensionsplan för den anställda uppkommer vid en eventuell positiv värdeutveckling. Till kategorin avgiftsbestämda pensionsplaner hör i första hand renodlade försäkringslösningar.¹⁰⁷

3.9.2 Förmånsbestämda planer

Alla övriga planer för ersättning efter avslutad anställning anses enligt Redovisningsrådet tillhöra förmånsbestämda planer.¹⁰⁸ Redovisningen av förmånsbestämda planer för pensioner får stora förändringar vid införandet av RR 29. Vid förmånsbestämda planer måste företagets pensionsskulder beräknas i enlighet med RR 29. Rekommendationen är omfattande och detaljerad beträffande redovisning av skuld, kostnad och upplysningskrav i årsredovisningen. Den stora skillnaden i rekommendationen gentemot nuvarande svensk praxis, ligger i att företaget ska redovisa en skuld när anställda utfört tjänster i utbyte mot ersättningar, och en kostnad ska redovisas när företaget förbrukat de ekonomiska fördelarna som uppstått där igenom.¹⁰⁹

Några av de viktigaste aspekterna i förmånsbestämda planer är att de kan vara icke fonderade eller helt/delvis fonderade. En fonderad pensionsplan är en pensionsplan där företaget tillskjutit medel till en juridisk enhet som är rättsligt fristående från företaget¹¹⁰. När den fonderade ersättningen förefaller till betalning beror den inte endast på den juridiska enhetens finansiella ställning, utan även på företagets förmåga att täcka eventuella underskott i enhetens tillgångar.¹¹¹ RR 29 kräver att företagen inte bara ska redovisa sina rättsliga förpliktelser utan även informella förpliktelser som uppstått på grund av företagets praxis. En annan aspekt är att fastställa nuvärdet av förmånsbestämda förpliktelser och det verkliga värdet av eventuella förvaltningstillgångar. Det för att de belopp som redovisas inte skiljer sig väsentligt från de belopp som skulle ha fastställts på balansdagen.¹¹²

I enlighet med RR 29 ska aktuariella beräkningar upprättas för samtliga förmånsbestämda planer enligt project unit credit method i syfte att fastställa nuvärdet av förpliktelser avseende förmåner för nuvarande och tidigare anställda. Aktuariella beräkningar upprättas årligen och baseras på antaganden vilka

¹⁰⁷ Lundmark Jönsson, 2001, Nya regler för redovisning av pensioner, KPMG

¹⁰⁸ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 6

¹⁰⁹ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 9-11

¹¹⁰ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 13

¹¹¹ Epstein & Mirza, IAS 2000 Interpretation and application, 2000, s 620

¹¹² FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 6

fastställs årligen i anslutning till bokslutstidpunkten. Förändringar av förpliktelseernas nuvärde till följd av förändrade aktuariella antaganden behandlas som aktuariella vinster eller förluster vilka resultatförs över de anställdas genomsnittliga återstående tjänstgöringsperiod i den mån de överstiger gränsvärdet för respektive plan.¹¹³

Enligt RR 29 ska en förmånsbestämd skuld redovisas som nettot av nuvärdet av den förmånsbestämda förpliktelsen på balansdagen, plus eventuella aktuariella vinster som inte redovisats på grund av att RR 29 föreskriver en metod för utjämning av pensionskostnaden. Sedan subtraheras eventuella kostnader avseende tjänstgöring under tidigare perioder som ännu inte redovisats och därefter subtraheras det verkliga värdet på balansdagen av eventuella förvaltningstillgångar med vilka förpliktelseerna ska regleras.¹¹⁴ Om summan av ovanstående transaktioner är positiv ska en skuld redovisas i balansräkningen och en specifikation lämnas bland noterna i årsredovisningen. Skulle summan bli negativ, dvs. en tillgång, finns en begränsningsregel som innebär att företaget ska värdera denna tillgång till det lägsta av vissa i rekommendationen angivna belopp.¹¹⁵

I förmånsbestämda planer har företaget en förpliktelse gentemot nuvarande och tidigare anställda att betala ut de överenskomna ersättningarna. Pensionsplanen kännetecknas allmänt sett av att den anställde efter uppnådd pensionsålder erhåller pension som är relaterad till slutlönen.¹¹⁶ Företaget bär därför risken då ersättningarna kan komma att kosta mer än förväntat då det finns en investeringsrisk i fonderna. Om exempelvis utfallet på investeringen blir sämre än förväntat kan företagets förpliktelse öka. Så oavsett i vilken form utfästelsen tryggats bär arbetsgivarföretaget alltid det yttersta ansvaret för att den anställde ska erhålla den utfästa pensionen.¹¹⁷

Den stora skillnaden redovisningsmässigt för företagen är att för avgiftsbestämda planer är redovisningen okomplicerad eftersom det rapporterade företagets förpliktelser för varje period utgörs av de belopp som företaget ska bidra med för den aktuella perioden. Däremot är redovisningen mer komplicerad för företag som tillämpar förmånsbestämda planer. Det på grund av att det krävs noggranna antaganden för att beräkna förpliktelsen och kostnaden och eftersom det kan uppstå vinster och förluster. Eftersom förpliktelseerna kan komma att regleras

¹¹³ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 50

¹¹⁴ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 54

¹¹⁵ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 14

¹¹⁶ Epstein & Mirza, IAS 2000 Interpretation and application, 2000, s 620

¹¹⁷ Lundmark Jönsson, 2001, Nya regler för redovisning av pensioner, KPMG

många år efter det att de anställda utfört tjänsterna, måste förpliktelseberäkningen beräknas till diskonterade värden.¹¹⁸

3.10 Redovisning av pensioner enligt SFAS 87

När EU-kommissionen föreslog en harmonisering inom EU av normgivningen inom redovisningen och en harmonisering med resten av världen så stod valet mellan IAS (International Accounting Standards) och FAS (Financial Accounting Standards från FASB i USA). Det amerikanska regelverket ansågs för detaljreglerat, och IAS, som mer bygger på principer än regler, bedömdes passa den europeiska miljön bättre. EU-kommissionen har ensidigt hyllat principbaserad normgivning, även om en stor nackdel med metoden är att den lämnar mycket mer utrymme för subjektiva bedömningar för företagsledning och revisorer.¹¹⁹ Enligt IAS får företagen i ytterst komplicerade fall avvika från reglerna så länge företagen redovisar enligt rättvisande bild. Rättvisande bild i USA, U.S. GAAP, anses av många kritiker vara för detaljreglerande och för svåröverskådligt. Kritiker anser att FASB i för hög grad har försökt täcka in alla tänkbara situationer med rekommendationer.¹²⁰ U.S. GAAP ställer stora krav på utformningen av företagens årsredovisningar när det gäller vilka faktorer som ska lämnas i noter. Många aktuariella antaganden lämnas till företagen själva att besluta om, men alla information ska finnas att tillgå i noterna. Kraven på notupplysningar ger intressenterna en möjlighet att skapa sig en uppfattning om den totala risken som företaget står inför samt den potentiella vinstutvecklingen.¹²¹

En rekommendation som har kritiserats hårt är SFAS 87, "Employers' Accounting for Pensions". Rekommendationen är väldigt lång och svåröverskådlig. De som försvarar systemet menar att man vill minska valmöjligheterna för mätning och rapportering och att rekommendationen i sig har medfört att redovisningen av pensioner nu är mer konsekvent mellan bolagen. Företagen som tillämpar U.S. GAAP får aldrig under några som helst förhållanden avvika från reglerna.¹²²

Enligt U.S. GAAP gäller matchningsprincipen för alla personalkostnader, vilket innebär att kostnader för pensioner ska tas upp under samma period som nyttan uppstår, det vill säga när personalen har utfört arbetet. Personalförmånerna efter pensionstidpunkten delas upp i pensionsplaner och annat än pension såsom livförsäkring och hälsovård. Det finns två olika slags pensionsplaner; en plan med

¹¹⁸ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 48

¹¹⁹ www.fi.se/Publikationer/pm/pm2002_4_2.pdf, 2004-05-02

¹²⁰ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.06

¹²¹ Lundholm, A new approach to improving accounting today, Dec 1999, ABI/Inform

¹²² Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.06

bestämda tillskott, avgiftsbestämd pensionsplan, och en plan med bestämda förmåner, förmånsbestämd pensionsplan.¹²³ För de båda pensionsplanerna gäller att pensionsutbetalningarna kan betalas ut periodvis till ersättning efter avslutad anställning, eller bli utbetald i en enda utbetalning. En överenskommen uppskjuten ersättningsplan vid den anställdes början är ett beslut som specificerar att en del av den anställdes kompensation kommer att bli betalt i framtiden i form av pensionsutfästelse.¹²⁴

I SFAS 87, "Employers' Accounting for Pensions", fastställs förmånsbestämda och avgiftsbestämda planer för enskilt anställda.¹²⁵ I rekommendationen framkommer den beräkningsplan som företag använder för att fastställa det belopp som kommer att gå till pensionsplanen. Syftet med det är att företagen i god tid ska kunna reservera kostnaden för pensionsutfästelsen. Skillnaden mellan avgiftsbestämd och förmånsbestämd för företagen är här att med avgiftsbestämd så kommer pensionsutbetalningen att bli det belopp som är avsatt för det ändamålet. Med förmånsbestämd plan måste företaget även ta i beaktning av eventuella förändringar i framtida variabler som kan påverka pensionsutbetalningens storlek.¹²⁶

3.10.1 Avgiftsbestämda planer (Defined Contribution Plans)

SFAS 87 beskriver den avgiftsbestämda planen som det enklaste alternativet vid pensionsredovisning. Avgiftsbestämd plan innehåller inte pensionsförpliktelser utan specificerar det periodvisa beloppet som arbetsgivaren måste avsätta till pensionsplan för alla anställda, och även hur det beloppet kommer att fördelas till den enskilde som är verksam under den aktuella tidsperioden. Varje avsättning som utförs av arbetsgivaren placeras på separata konton som är fördelade på varje anställd.¹²⁷

Vid avgiftsbestämd pensionsplan fullgör oftast arbetsgivaren sin förpliktelse mot arbetstagaren genom att varje period betala till en tredje part som administrerar en förvaltningsfond. Den slutliga pensionen till arbetstagaren är beroende av hur pensionsmedlen har förvaltats av tredje part och det blir därmed arbetstagaren som får stå risken istället för arbetsgivaren.¹²⁸ Pensionen kommer slutligen att endast baseras på det belopp som finns tillgängligt på den anställdes konto vid pensionering. Redovisningen av betalning till pensionsplan vid avgiftsbestämd

¹²³ Bodie, Shoven & Wise, Pensions in the US Economy, 1988, s. 139

¹²⁴ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.06

¹²⁵ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.06

¹²⁶ Kam, Accounting Theory, 1990, s. 325

¹²⁷ Bodie, Shoven & Wise, Pensions in the US Economy, 1988, s. 140

¹²⁸ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.06

pensionsplan redovisas enligt SFAS 87 som en kostnad den period den inträffar.¹²⁹

3.10.2 Förmånsbestämda planer (Defined Benefit Plans)

Enligt SFAS 87 är alla planer som inte är avgiftsbestämda betraktade som förmånsbestämda planer. I den förmånsbestämda planen beskrivs pensionsförpliktelsen som kostnaden vilken anger det belopp den anställda kommer att få efter avslutad anställning.¹³⁰ Vid förmånsbestämd pensionsplan bestäms beloppen som ska sättas av till pensionsplanen varje period genom aktuarieberäkningar av framtida förpliktelser som till exempel fondvinstprognoser och företagets behållning av likvida medel. Enligt SFAS 87 ska en särskild aktuariemetod användas, project unit credit method, som tar hänsyn till framtida löneökningar. Aktuariella antaganden ska göras om framtida löneökningar, diskonteringsränta och inflation. Vidare ska hänsyn tas till flera olika faktorer, inklusive bland annat prognos av ålder och antal anställningsår.¹³¹

SFAS 87 kräver vid redovisningen av pensionskostnaden vid förmånsbestämd pensionsplan, att uppskattningen av den framtida nyttan diskonteras. Diskonteringsräntan ska reflektera en nivå på vilken pensionsförmånerna effektivt kan bestämmas. Det är av betydelse vilken diskonteringsränta som väljs då en allt för hög ränta kan leda till undernivåer i pensionsplanen. Ingen exakt procentsats bestäms i rekommendationen för den diskonteringsränta som ska användas därmed är det upp till arbetsgivarna att bestämma en tillämplig sådan.¹³²

3.11 Avslutande litteraturdiskussion

Vårt val av litteratur har anpassats efter hur vi har valt att angripa problemområdet. Förklaringen av tre olika litteraturval av regelverk, FAR, IASB och FASB, hoppas vi har lagt en grund för förståelse hos läsaren av vilka de normgivande organen är. Matchningsprincipen beskrivs för att främst förstå huruvida en kostnad ska ingå i perioden eller i framtida utgifter. Med hjälp av matchningsprincipen, men även med hjälp av definitionerna angående skuld och avsättning, tror vi oss kunna se hur företagen valt att redovisa pensioner i koncernen. Vi tar även upp redovisningens kvalitativa egenskaper, då de anses relevanta för utformningen av finansiella rapporter.

Vi har fördjupat oss i redovisningen av pensioner gällande RR 29 och SFAS 87, för att på så vis öka vår förståelse av eventuella skillnader mellan de företag som

¹²⁹ Bodie, Shoven & Wise, Pensions in the US Economy, 1988, s. 140

¹³⁰ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s. 33.07

¹³¹ Kam, Accounting Theory, 1990, s. 330

¹³² Blankley & Swanson, 1995, A Longitudinal Study of SFAS 87 Pension Rate Assumptions

LITTERATURGENOMGÅNG

redovisar enligt någon utav rekommendationerna. Utgångspunkten i svensk praxis valde vi för att redogöra för läsaren hur redovisning av pensioner tidigare tillämpats i Sverige.

Den valda litteraturen tillåter oss att ytterligare bryta ner företagens information angående pensioner för att se vad de vill förmedla. Det ger oss även en möjlighet att jämföra det insamlade materialet med liknande företag i andra länder.

4. Empiri

Empiri betyder erfarenhet och består av de erfarenhetsmässiga studier som gjorts. I detta avsnitt av uppsatsen ämnar vi att presentera den relevanta informationen som framkommit vid skriftliga intervjuer. Det empiriska materialet presenteras genom att först kortfattat beskriva våra intervjuföretag för att sedan gå djupare in på redovisningen av pensioner.

4.1 En kort företagspresentation

De företag som medverkat i studien är Electrolux, Ericsson, IBM, Intel, Ford samt Volvo. De är alla multinationella företag som använder sig av koncernredovisning enligt IAS eller U.S. GAAP.

4.1.1 Electrolux

Electrolux grundades år 1912 av Axel Wenner-Gren vid skapandet av världens första dammsugare. Idag är företaget verksamt i cirka 50 länder och har cirka 80 000 anställda. Electroluxkoncernen är världens största tillverkare av el- och gasdrivna hushållsmaskiner för kök och rengöring samt utrustning för skogs- och trädgårdsskötsel. Varje år köper konsumenter i fler än 150 länder över 55 miljoner Electrolux-produkter, som säljs under Electrolux eget varumärke och andra välkända varumärken som AEG, Eureka, Flymo och Husqvarna.¹³³ Electrolux är listat på Stockholmsbörsen och redovisar från den 1 januari 2004 enligt IAS.

4.1.2 Ericsson

Ericsson grundades år 1876 av Lars Magnus Ericsson i Stockholm. Han insåg behovet av att förbättra den tekniska kvalitén på dåtidens kommunikationsredskap. Lars Magnus Ericsson var den största bidragande faktorn som gjorde Stockholm till världens mest telefontäta stad i slutet av 1900-talet.¹³⁴ Företaget Ericsson är idag den största producenten i världen av mobila system och de tio största mobiloperatörerna tillhör deras kunder. 40 procent av alla mobilsamtal görs via Ericssons system. Genom samarbetet med Sony har Ericsson även blivit en stor producent av mobila multimedia produkter. Ericsson finns idag i mer än 140 länder och deras huvudkontor finns i Stockholm.¹³⁵ Ericsson är listat på Stockholmsbörsen och redovisar enligt IAS från och med år 2004.

¹³³ www.electrolux.com/node637.asp, 2004-05-15

¹³⁴ www.ericsson.com/about/compfacts/history/index.shtml, 2004-05-15

¹³⁵ www.ericsson.com/about/index.shtml, 2004-05-15

4.1.3 Ford

Aktiebolaget Ford Motor Company grundades år 1903. Med sina både praktiska och billiga bilar, kom Henry Ford att ändra människors levnadsmönster. Det var han som införde de tekniker för massproduktion som skulle komma att sätta standarden för all världens industrier under större delen av 1900-talet. Värderingarna inom Ford Motor Company bygger på devisen ”vi gör det rätta för våra medarbetare, för miljön och för samhället, men först och främst för våra kunder”.¹³⁶ Ford Motor Company är listat på amerikanska börsen och redovisar enligt U.S. GAAP i koncernen.

4.1.4 IBM

IBM är ett av världens ledande företag inom informationsbehandling. IBM grundades i New York år 1911, men kan spåras tillbaks ända till 1800-talet via namnet C-T-R (Computing Tabulating Recording Company). Med 320 000 medarbetare och tusentals teknik- och affärspartner världen över har IBM goda förutsättningar att bistå företag med att utvecklas framgångsrikt. IBM:s affärsmodell är relativt enkel. IBM säljer tjänster, maskinvara och programvara som i huvudsak utvecklas i deras forsknings- och utvecklingslaboratorier.¹³⁷ IBM är listat på den amerikanska börsen och redovisar enligt U.S. GAAP i koncernen.

4.1.5 Intel Corporation

Intel Corporation grundades år 1968 för att utveckla halvledarminnesprodukter och introducerade världens första mikroprocessor år 1971. Idag arbetar Intel med att förse data- och kommunikationsindustrin med chips, elektroniska kort, system samt mjukvaruprodukter. I Sverige bildades ett dotterbolag till Intel år 1975. Intel Corporations affärsidé är att vara en framstående drivande leverantör till Internet ekonomin.¹³⁸ Intel Corporation är listat på den amerikanska börsen och redovisar enligt U.S. GAAP i koncernen.

4.1.6 Volvo

Volvo grundades år 1927 av Assar Gabrielsson och Gustaf Larsson i Stockholm. Deras vision lade grunden för det som blivit Volvos kärnvärden; säkerhet, miljöomsorg och kvalitet. De värdena representerar fortfarande Volvos åtagande att skydda livet på förare och passagerare. Volvo är idag en av världens ledande tillverkare av tunga kommersiella fordon, marin- och industrimotorer samt komponenter till flygindustrin. Volvo Personvagnar AB är ett dotterbolag till Ford Motor Corporation. Volvo PV ingår i en division som kallas Premier Automotive Group, PAG, där Fords kvalitetsmärken samlats som Jaguar, Land Rover, Aston

¹³⁶ www.ford.com/en/company/about/overview.htm, 2004-05-12

¹³⁷ www.ibm.com/ibm/us/, 2004-05-20

¹³⁸ www.intel.com/pressroom/CorpOverview.htm, 2004-05-12

Martin och Volvo.¹³⁹ Volvo är listat på Stockholmsbörsen och redovisar enligt IAS från och med år 2003.

4.2 Sammanställning av fallstudier

4.2.1 Företag som redovisar enligt RR 29

Electrolux dotterbolag redovisade fram till år 2004 enligt sina nationella regler och dessa siffror konsoliderades sedan. Dotterbolagens pensionsförmåner, och även sättet som de finansieras på, varierar från land till land på samma sätt som övriga anställningsvillkor som till exempel lön. Electrolux valde att införa RR 29 den 1 januari 2004.¹⁴⁰ Den största förändringen i koncernredovisningen med införandet av RR 29, blir att nettot av pensionstillgångar och skulder för förmånsbestämda planer kommer att redovisas i balansräkningen, vilket tidigare inte har gjorts i alla länder. Effekterna på resultaträkningen blir att pensionskostnaderna på lång sikt kommer att vara mindre varierande.¹⁴¹ Electrolux redovisar både enligt avgiftsbestämda och förmånsbestämda planer, vilket till stor del beror på att Electrolux genom tiderna har förvärvat bolag och därmed tagit över deras befintliga pensionsplaner. Var bolagen är stationerade och vad som är brukligt i de olika länderna spelar också roll, eftersom företagen måste konkurrera om arbetskraften på de lokala marknaderna.¹⁴²

Med införandet av RR 29 ställs krav på att företagen ska beräkna och beskriva de ekonomiska konsekvenserna av deras pensionsförpliktelser och finansieringen av dem på ett enhetligt sätt.¹⁴³ Electrolux anser att det kommer att bli den nuvarande kunskapsnivån om den nya rekommendationen på företaget som kommer att avgöra hur mycket hjälp man behöver från utomstående experter. Oavsett måste aktuarier anlitas för att beräkna pensionsskulden enligt RR 29, utöver de beräkningar som görs enligt lokala regler. Electrolux anser också att det kan vara bra att anlita experter som samordnar beräkningarna, gör rimlighetsbedömningar och kontrollerar antagandena mot marknaden.¹⁴⁴

Angående det ökade kravet på tilläggsupplysningar i årsredovisningen kommer det konkurrensmässigt att bli svårare för enstaka företag att vinkla sina resultatmätt.¹⁴⁵ Electrolux ser inte det ökade kravet på detaljer i redovisningen som minskat handlingsutrymme, utan vill gärna ge högkvalitativ information till

¹³⁹ www.volvocars.se/Volvoownership/Heritage.htm, 2004-05-15

¹⁴⁰ Intervjufrågor Electrolux, se bilaga 1

¹⁴¹ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, s 9

¹⁴² Intervjufrågor Electrolux, se bilaga 1

¹⁴³ Janzon, Hög tid att förbereda anpassningen till RR29, Balans nr 4, 2003

¹⁴⁴ Intervjufrågor Electrolux, se bilaga 1

¹⁴⁵ Carlsson, 2002, Nya regler ökar insynen i bolag, DN

sina investerare. Dessutom framhåller Electrolux att konkurrenterna kommer att ha samma krav på ökad informationsutgivning, och därmed kommer alla parter att ha samma fördelar och nackdelar.¹⁴⁶

Ericsson kommer från och med 2004 att tillämpa den nya IAS-baserade redovisningsrekommendationen för ersättning till anställda, RR 29. Ericssons koncernföretag deltar i nationella pensionsplaner i respektive land och inom koncernen använder bolagen i de flesta länder avgiftsbaserade planer och har därför inga pensionsavsättningar i balansräkningen. I Sverige använder Ericsson både avgiftsbestämd och förmånsbestämd pensionsplan.¹⁴⁷ Enligt den nya redovisningsrekommendationen, RR 29, ska förmånsbestämda planer beräknas utifrån aktuariatella antaganden inklusive framtida utveckling av löner, förväntad avkastning på förvaltningstillgångar med mera, vilket kommer att påverka den redovisade nettoskulden. Pensionsskulden påverkas också av antaganden beträffande fler faktorer än framtida löner, till exempel inflationstakt, avkastning på förvaltningstillgångar, diskonteringsränta, personalomsättning och dödlighetstal. Annorlunda antaganden kan signifikant ändra pensionsskulden.¹⁴⁸ Fram till år 2003 togs endast faktisk lön med vid beräkningen av pensionen för den anställde i Ericsson. Vid införandet av RR 29 kommer Ericsson att göra antaganden i samråd med aktuarier och tillämpa dem på ett kontinuerligt sätt för att undvika stora svängningar i skulden. Från och med år 2005 kommer Ericsson att upprätta sina räkenskaper helt i enlighet med IAS. Ett internt projekt är på gång för att utreda vilka skillnader som finns gentemot nuvarande redovisningsprinciper och vilka förändringar som är nödvändiga. Bolaget har inlett arbetet med att utvärdera effekterna från RR 29 på koncernen.¹⁴⁹

Volvo redovisade fram till och med år 2002 förmånsbestämda planer i koncernens dotterföretag enligt lokala regler och föreskrifter i respektive land. Från och med år 2003 har pensionerna redovisats enligt RR 29 i hela Volvokoncernen.¹⁵⁰ Effekten av att tillämpa RR 29 är varierande för olika verksamhetsländer. Jämfört med tidigare svenska principer medför tillämpningen av rekommendationen främst att värdet på förvaltningstillgångar, placerade i Volvos svenska pensionsstiftelse, från år 2003 redovisas utifrån en långsiktigt förväntad avkastning istället för att löpande omvärderas till verkligt värde.¹⁵¹ Inom koncernen finns både avgiftsbestämd och förmånsbestämd pensionsplan. I vissa länder tillämpas endast avgiftsbestämd pensionsplan, medan företaget i andra länder har både avgifts- och förmånsbestämda planer. Det finns olika skäl till

¹⁴⁶ Intervjufrågor Electrolux, se bilaga 1

¹⁴⁷ Ericssons Årsredovisning 2003

¹⁴⁸ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 6

¹⁴⁹ Ericssons Årsredovisning 2003

¹⁵⁰ Intervjufrågor Volvo, se bilaga 1

¹⁵¹ Volvos Årsredovisning 2003

detta, i vissa länder är pensionsförpliktelser lagstiftade som förmånsbestämda planer och på andra ställen är det upp till varje bolag att göra avtalen och då kan pensionsavtalen vara antingen avgifts- eller förmånsbestämda.¹⁵²

Ersättningar efter avslutad anställning, såsom pensioner, erläggs till övervägande del genom fortlöpande betalningar till fristående myndigheter eller organ som därmed övertar förpliktelse mot de anställda genom avgiftsbestämda planer.¹⁵³ Pensioner och liknande förmåner vilka finansieras genom avgiftsbestämda planer redovisas som kostnader vilka motsvarar Volvos årliga avgifter för planen. Redovisningen av avgiftsbestämda planer har inte påverkats genom tillämpningen av RR 29. Resterande del av pensionsplanerna i Volvo fullgörs genom förmånsbestämda planer där förpliktelserna kvarstår inom Volvokoncernen eller tryggas av egna stiftelser. Förmånsbestämda planer förekommer inom Volvokoncernen framförallt i dess amerikanska dotterföretag där de omfattar både pensioner och andra förmåner, som exempelvis sjukvårdsförmåner. Genom tillämpningen av RR 29 redovisas förmånsbaserade planer avseende pensioner och sjukvårdsförmåner inom koncernens samtliga dotterföretag enligt gemensamma principer.¹⁵⁴

4.2.2 Företag som redovisar enligt SFAS 87

Ford Motor Company redovisar enligt U.S. GAAP och följer SFAS No 87 när det gäller redovisning av pensioner i koncernen. SFAS 87 ska användas för ett företags alla enheter, vilket innebär att pensionskostnader i både moderbolag och dotterbolag ska redovisas i enlighet med amerikanska principer oavsett vad nationella regler föreskriver.¹⁵⁵ Pensioner inom FASB ses som ett kontrakt mellan den anställde och företaget. Det handlar om huruvida företaget lovat att betala ut och samordna pensionsförmåner eller endast lovat att bidra till en pensionsfond.¹⁵⁶ Ford Motor Company har två olika förmånsbestämda pensionsplaner, vilket innebär att de ingår kontrakt med de anställda om att betala ut och samordna pensionsförmånerna. De har en pensionsplan som inkluderar de timanställda medan en annan allmän pensionsplan som inkluderar de heltidsanställda i företaget. Ford har i sin årsredovisning delat upp pensionsplanerna för anställda i USA och planer för anställda i andra länder.¹⁵⁷ Från och med 1 januari, 2004 kommer Ford Motor Company att tillämpa en avgiftsbestämd pensionsplan, för anställda inom företaget efter den 31 december 2003. Ford Motor Company kommer att från och med år 2004 ha två olika sorters av pensionsförpliktelser, förmånsbestämd och avgiftsbestämd.

¹⁵² Intervjufrågor Volvo, se bilaga 1

¹⁵³ Lundmark Jönsson, 2001, Nya regler för redovisning av pensioner, KPMG

¹⁵⁴ Volvos Årsredovisning 2003

¹⁵⁵ Ford Motor Companys Årsredovisning, 2003

¹⁵⁶ Kam, Accounting theory, 1990, s 118

¹⁵⁷ Ford Motor Companys Årsredovisning, 2003

Den avgiftsbestämda pensionsplanen innebär att Ford gör avsättningar som placeras på separata konton fördelade på respektive anställd. Till skillnad från de förmånsbestämda planerna så bär inte Ford här det största ansvaret utan den anställde.¹⁵⁸ Den avgiftsbestämda pensionsplanen kommer att redovisas i koncernen som en kostnad i resultaträkningen och som en skuld i balansräkningen, säker till sin förekomst och säker vad gäller belopp. Den förmånsbestämda pensionsförpliktelsen kommer istället att redovisas i koncernen som en kostnad samt i balansräkningen som en avsättning, säker eller sannolik till sin förekomst men oviss till belopp eller tidpunkt. Fords policy för fonderade pensionsplaner är att minst årligen bidra med det belopp som är fastställt enligt gällande regler och bestämmelser. De bidrar även under vissa år, efter eget omdöme, med mer till pensionsfonden än vad som är fastställt enligt lag.¹⁵⁹

SFAS 87 kräver vid redovisningen av pensionskostnaden, vid förmånsbestämd pensionsplan, att uppskattningen av den framtida nyttan diskonteras. Det är av betydelse vilken ränta som väljs, då en allt för hög ränta kan leda till undernivåer i pensionsplanen.¹⁶⁰ Ford Motor Companys diskonteringsränta 2003 är 6,25 procent för pensionsplaner i USA och 5,61 procent för pensionsplaner i andra länder, vilken har fastställts av företaget själv då ingen rekommendation om exakt procentsats finns.¹⁶¹

Införandet av IASBs redovisningsreglerna kommer att påverka nationella normers karaktär och omfattning, inklusive FASB. Det har funnits en klar trend de senaste åren att arbeta för utvecklandet av internationella redovisningsstandarder. Denna trend påverkar omgivningen i vilka alla företag är operationella, inklusive företag i USA.¹⁶² Ford anser dock inte att införandet av IAS i Europa kommer att påverka koncernen märkbart, men de tycker att det är bra att redovisningsskillnaderna mellan koncernföretag minskar. Införandet av IAS påverkar inte Ford Motor Company, då moderbolag är amerikanskt och redovisar enligt U.S. GAAP. Dotterbolagen däremot i respektive land påverkas av IAS. Det anser Ford endast leder till att omräkningen av poster till koncernnivå för sammanställning förenklas, eftersom redovisningen enligt IAS i stor del bygger på U.S. GAAP.¹⁶³

IBM redovisar enligt U.S. GAAP och följer därmed aktuella modeller i SFAS 87 vid redovisning av pensioner i koncernen. IBM erbjuder alla sina anställda antingen förmånsbestämd eller avgiftsbestämd pensionsplan. Företaget ser pensionsplanerna som en viktig del i attraherandet av högt utbildad och duktig

¹⁵⁸ Williams, Miller GAAP Guide 2001, 2001, s 33.06

¹⁵⁹ Ford Motor Companys Årsredovisning, 2003

¹⁶⁰ Blankley & Swanson, 1995, A longitudinal Study of SFAS 87 Pension Rate Assumptions

¹⁶¹ Ford Motor Companys Årsredovisning, 2003

¹⁶² Pacter, IAS/US Comparison – Global GAAP:s, Nov 2002, ABI/Inform

¹⁶³ Intervjufrågor Ford Motor Company, se bilaga 2

personal.¹⁶⁴ Inom SFAS 87 används en särskild metod kallad project unit credit method som bland annat tar hänsyn till framtida löneökningar vid beräkandet av pensionen. Vidare ska hänsyn även tas till flera olika faktorer, såsom prognos av ålder och antal anställningsår.¹⁶⁵ De beräkningarna utförs även varje år av IBM för att fastställa det belopp som den anställde kommer få efter avslutad anställning. För IBM:s avgiftsbestämda pensionsplaner redovisas kostnaden medan den anställde utför tjänsten för företaget.¹⁶⁶ Precis som SFAS 87 förespråkar ska matchningsprincipen användas för alla personalkostnader, vilket innebär att kostnader för pensioner ska tas upp under samma period som nyttan uppstår nämligen när personalen utfört arbetet.¹⁶⁷

Diskonteringsräntan som IBM använder för pensionsplaner reflekterar den rådande räntan tillgänglig för kvalitativa instrument. IBM har en diskonteringsränta för pensionsplaner i USA på 6,75 procent medan de har en lite lägre diskonteringsränta för pensionsplaner utanför USA på 4,25 till 6,5 procent beroende på nation.¹⁶⁸ SFAS 87 förutsätter att företagen själva kan beräkna aktuariella antaganden för bland annat diskonteringsräntan. Det finns därför ingen direkt procentsats bestämd i normer, utan det är upp till företaget att bestämma den utifrån företagets förutsättningar.¹⁶⁹

Intel Corporation har sedan 1971 varit noterat på den amerikanska börsen och följer därmed normer från U.S. GAAP i redovisningen. Intel Corporation använder sig av förmånsbestämda pensionsplaner till fördel för de anställda.¹⁷⁰ I förmånsbestämda planer bär företaget risken, då ersättningarna kan komma att kosta mer än förväntat eftersom det finns en investeringsrisk i fonderna.¹⁷¹ Pensionsplanerna är uppdelade på en plan för anställda i USA och en plan för anställda i andra länder. Den förmånsbestämda pensionsplanen för anställda i USA står för att minimum av pensionen som är fastställd enligt hur många år personen arbetat, medlön och värdet av företagets kompensation utbetalas.¹⁷² Enligt SFAS 87 fastställs det belopp utifrån aktuarieberäkningar av framtida förpliktelser, såsom framtida löneökningar, diskonteringsränta och inflation.¹⁷³ Förmånsbestämda pensionsplaner redovisas enligt Intel som en kostnad i

¹⁶⁴ IBM:s Årsredovisning, 2003

¹⁶⁵ Kam, Accounting theory, 1990, s 330

¹⁶⁶ IBM:s Årsredovisning, 2003

¹⁶⁷ Bodie, Shoven & Wise, Pensions in the US Economy, 1988, s. 139

¹⁶⁸ IBM:s Årsredovisning, 2003

¹⁶⁹ Blankley & Swanson, 1995, A longitudinal Study of SFAS 87 Pension Rate Assumptions

¹⁷⁰ Intel Corporations Årsredovisning, 2003

¹⁷¹ Lundmark Jönsson, 2001, Nya regler för redovisning av pensioner, KPMG

¹⁷² Intel Corporations Årsredovisning, 2003

¹⁷³ Kam, Accounting theory, 1990, s 330

resultaträkningen och i balansräkningen som en avsättning, säker till sin förekomst men oviss till tidpunkt.¹⁷⁴

SFAS 87 kräver, som tidigare nämnts, vid redovisningen av pensionskostnaden av förmånsbestämd pensionsplan, att uppskattningen av den framtida nyttan diskonteras. Diskonteringsräntan ska reflektera en nivå på vilken pensionsförmånerna effektivt kan bestämmas.¹⁷⁵ Intel Corporations diskonteringsränta 2003 är sex procent för pensionsplaner i USA och 5,5 procent för pensionsplaner i andra länder, vilken även i Intel har fastställts av företaget själv då ingen rekommendation om exakt procentsats finns. Intel Corporation förser även anställda i andra länder med förmånsbestämda pensionsplaner. I de fallen sätter företaget in beloppen i fonder, enligt rekommendationer från nationella lagar, som bestäms av ekonomichefen i respektive dotterföretag. Respektive dotterbolag företar alltså omräkningarna angående pensioner själva vilka sedan meddelas upp till koncernnivå för sammanställning.¹⁷⁶

Att införandet av IASBs redovisningsreglerna kommer att påverka nationella normers karaktär och omfattning, inklusive FASB, har vi nämnt tidigare. Intel Corporation anser dock inte att de kommer att påverkas av införandet av IAS eftersom det svenska dotterbolaget i Intel-koncernen inte tillämpar Redovisningsrådets rekommendationer och därmed inte heller IAS redovisningsstandarder. De anser vidare att deras jämförbarhet med andra företag inte är beroende av deras redovisningsprinciper utan att det huvudsakligen styrs av företagets eller konkurrenternas innovationsförmåga.¹⁷⁷

4.3 Sammanställning av expertintervju

Claes Janzon är Auktoriserad revisor på Öhrlings PriceWaterhouseCoopers och är expert inom redovisning av pensioner enligt IFRS, U.S. GAAP samt svensk lagstiftning. Claes Janzon har medverkat i en expertintervju¹⁷⁸ för att ge författarna klarhet i funderingar över ämnet pensioner.

Från att i Sverige ha redovisat pensioner enligt FAR 4 och praxis till att år 2005 övergå till att redovisa enligt RR 29, innebär stora förändringar för svenska företag.¹⁷⁹ Enligt Claes Janzon så gäller FAR 4 endast för redovisning av pensioner för det svenska moderbolaget. På grund av kopplingen mellan redovisning och beskattning så har man i RR 29 angivit undantag för redovisning

¹⁷⁴ Intel Corporations Årsredovisning, 2003

¹⁷⁵ Blankley & Swanson, 1995, A longitudinal Study of SFAS 87 Pension Rate Assumptions

¹⁷⁶ Intel Corporations Årsredovisning, 2003

¹⁷⁷ Intervjufrågor Intel Corporation, se bilaga 2

¹⁷⁸ Intervjufrågor, Expert Claes Janzon, se bilaga 3

¹⁷⁹ Janzon, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr 4, 2003

av förmånsbestämda planer i enskild juridisk person. RR 29 är annars endast tillämplig inom koncernredovisning¹⁸⁰.

Claes Janzon anser att skillnaderna är enorma mellan FAR 4 och RR 29. Han menar att utgångspunkten i RR 29 är att ett företag ska redovisa en skuld när anställda utfört tjänster i utbyte mot ersättningar som ska utgå i framtiden och en kostnad när företaget förbrukar de ekonomiska fördelar som uppstår. Utgångspunkten i FAR 4 är däremot tryggandelagen, enligt vilken sambandet mellan skuldredovisningen och de anställdas tjänstgöring inte är lika uttalat. I FAR 4 föreskrivs endast att det är ”synnerligen önskvärt att alla pensionsåtaganden, som inte har täckning i realstiftelses förmögenhet eller i tecknad pensionsförsäkring skuldföres”¹⁸¹. En annan väsentlig skillnad, som Claes Janzon lägger fram, är att RR 29 föreskriver en enhetlig aktuariell metod samt att beräkning och redovisning av förmånsbestämda pensionsplaner tillämpas för samtliga pensionsåtaganden i koncernen. Claes Janzon påpekar även att tidigare praxis har varit att man i koncernredovisningen tillämpat de lokala regler och föreskrifter som gällt i respektive land där dotterbolagen är belägna, vilket har inneburit att äpplen och päron summerats ihop i koncernredovisningen. Det har medfört att redovisade belopp för pensionskostnad och pensionsskuld i svensk koncernredovisning har varit en blandning av de olika redovisningsprinciperna i de olika länderna¹⁸². Enligt Claes Janzon rekommenderas i FAR nummer 4 att räntedelen av pensionskostnaden inkluderas i företagets övriga räntekostnader, vilket även skiljer sig från den nya rekommendationen. I RR 29 finns däremot inga riktlinjer hur de olika komponenterna i pensionskostnaden ska klassificeras i resultaträkningen, därför kan olika varianter uppkomma. Vidare anser även Claes Janzon att RR 29 kräver betydligt mer omfattande upplysningar i årsredovisningen än FAR 4. Det kommer att leda till att det blir ännu lättare att begripa redovisningen. Enligt IASB kommer det bli svårare för koncerner i framtiden att vinkla sina resultatmått om konkurrenterna i samma bransch följer samma redovisningsmodell. Fördelen med det är att jämförbarheten mellan företagen kommer att öka.¹⁸³

Finns det då några skillnader mellan RR 29 och SFAS No 87? Claes Janzon påstår att RR 29 bygger i mångt och mycket på SFAS 87 men att det finns skillnader. En skillnad som Claes Janzon tar upp är att till skillnad från RR 29 där inga riktlinjer finns hur pensionskostnaden ska klassificeras i resultaträkningen föreskriver SFAS 87 att pensionskostnaden ska redovisas i sin helhet som en enda komponent vilken ska belasta rörelseresultatet. SFAS 87 kräver även att två olika nuvärden av

¹⁸⁰ Lundmark Jönsson, Nya regler för redovisning av pensioner, 2001

¹⁸¹ FARs Samlingsvolym, 2003, FAR Nr 4 p 2

¹⁸² www.pwcglobal.com/se/swe/ins-sol/spec-int/ias/artikel_pension.html, 2004-05-20

¹⁸³ Carlsson, 2002, Nya regler ökar insynen i bolag, DN

den förmånsbestämda pensionsförpliktelsen beräknas varje år till skillnad från RR 29 som endast kräver att ett nuvärde beräknas vid varje årsskifte. Om summan av ovanstående transaktioner är positiv ska en skuld redovisas i balansräkningen, men om summan blir negativ finns en begränsningsregel som innebär att företaget ska värdera tillgången till det lägsta av vissa i rekommendationen angivna belopp¹⁸⁴. Dessa regler gäller företag som redovisar både enligt RR 29 och SFAS 87. Vidare säger Claes Janzon att SFAS 87 tillåter att värdering av nuvärde av pensionsförpliktelser sker vid en tidpunkt upp till tre månader före balansdagen, om värderingstidpunkten väljs vid samma tidpunkt från år till år. RR 29 kräver istället att värderingstidpunkten sammanfaller med balansdagen. Enligt RR 29 ska en förmånsbestämd skuld redovisas som nettot av nuvärdet av den förmånsbestämda förpliktelsen på balansdagen.¹⁸⁵ När det gäller reglerna för redovisning av aktuariella vinster och förluster, anser Claes Janzon att RR 29 och SFAS 87 är väldigt lika. I allmänhet råder det även en överensstämmelse mellan upplysningskraven i RR 29 och SFAS 87.

Claes Janzon anser att införandet av IAS kommer att påverka redovisningsreglerna i USA. Redan idag arbetar normgivarna i USA tillsammans med normgivarna i IASB för att minska skillnaderna i regelverken mellan organen. Angående inflytandet från U.S. GAAP i rekommendationerna från IASB, anser han att det är svårt att bedöma, men vad gäller RR 29 har SFAS 87 haft stor inverkan. Claes Janzon påstår att IASB inte känner sig tvingad att närma sig U.S. GAAP utan ser sig mer jämbördig med FASB. Samarbetet leder istället till att det blir ett givande och tagande mellan normgivarna för att minska skillnaderna.

4.4 Avslutande empiridiskussion

Genom införandet av RR 29 har företagen blivit skyldiga att genomföra en mer enhetlig redovisning av pensioner inom koncernen. Tidigare har dotterföretagen redovisat pensionsåtaganden på olika sätt i olika länder, vilket är anledningen till att företagen ofta använder sig av både avgiftsbestämd och förmånsbestämd pensionsplan. I och med RR 29 har svenska företag fått ökat upplysningskrav i form av noter precis som amerikanska företag har genom SFAS 87. När vi undersökte årsredovisningarna märkte vi det då notupplysningarna var betydligt utförligare efter införandet av IAS. Vi har därmed kunnat använda oss utav årsredovisningarna för att få relevant information om pensionsredovisningen. De svenska företagen vi har haft kontakt med ser inget ökat hot ifrån konkurrenter då upplysningskraven gäller alla företag, utan ser det endast som en ökad informationsutgivning till intressenter. De amerikanska koncernföretagen med

¹⁸⁴ Öhrlings Pricewaterhousecoopers, Hur redovisas pensioner?, 2003, 14

¹⁸⁵ FARs Samlingsvolym 2003, Ersättning till anställda, RR 29 p 54

dotterbolag som tillämpar IAS ser inte heller upplysningskraven som minskat handlingsutrymme, utan ser det istället som en förenkling av konsolideringen inom koncernen.

En gemensam faktor för de svenska företagen, vid införandet av RR 29, är att de har alla tagit hjälp av utomstående experter för att underlätta övergångsprocessen. För de amerikanska företagen gäller som tidigare, tillämpning av U.S. GAAP, i koncernredovisningen, vilket leder till att införandet av IAS inte påverkar företagen märkbart.

5. Slutdiskussion

I slutdiskussionen kommer vi först att besvara våra arbetsfrågor och därefter kommer forskningsfrågan att besvaras och kommentarer samt reflektioner över studiens slutsatser diskuteras. Vidare anges förslag till fortsatt arbete inom området.

5.1 Arbetsfrågor besvaras

5.1.1 Hur förändringen i redovisning av pensioner påverkar företagets resultat och nyckeltal?

De nya beräkningsreglerna, vid införandet av RR 29, innebär att företagen kommer att redovisa stora kortfristiga resultateffekter, då marknadsprisförändringar och förändringar i de aktuariella antagandena ligger till grund för beräkningarna. Samtliga av de undersökta företagen redovisar en minskning av eget kapital. Att företagen använder sig av möjligheten att redovisa en ökning av pensionsskulden över resultatet är sällsynt vilket vi observerade då vi undersökte företagen. Om ett företag väljer att redovisa skillnaden i pensionsskulden över resultatet, beror det troligtvis på att skulden minskar vilket då får en positiv effekt på resultatet. Att notera är dock att det inte längre är tillåtet att redovisa en positiv effekt mot resultatet. De kortsiktiga konsekvenserna av övergången till RR 29 för svenska företag kommer förmodligen att synas i det egna kapitalet istället för i resultatet. Utfallet beror givetvis till stor del på förhållandet i det specifika företaget.

Företagen får i och med den nya rekommendationen möjlighet att själva genomföra aktuariella antaganden vid beräkning av pensionsskuld och pensionskostnad. Det lämnar utrymme till att medvetet anpassa företagets resultat och finansiella ställning i önskad riktning, vilket får effekter för informationens tillförlitlighet. Om den nya rekommendationen ska leda till ökad begriplighet krävs att företagen uppfyller de högre ställda kraven om upplysningsplikt. De utökade upplysningskraven ökar endast relevansen av informationen om mottagaren är väl insatt i ämnet. Om företaget ska kunna visa upp en rättvisande bild krävs att de kvalitativa egenskaperna uppfylls.

När det gäller nyckeltalen om de påverkas av förändringen av redovisning av pensioner, beror det lite på valet av nyckeltal. Företagens nyckeltal upprättas för att få en bild av företagets finansiella ställning och beräknas med utgångspunkt ifrån företagets balans- respektive resultaträkning. På så sätt kan en finansiell överblick ges över företagets verksamhet så att bland annat jämförelser med andra

företag kan genomföras. Som ovan nämnt kommer konsekvenserna av övergången till RR 29 för svenska företag förmodligen att synas i det egna kapitalet. Eget kapital är en viktig post i framräknandet av företagets nyckeltal, eftersom det är en post som oftast beaktas. Exempelvis på nyckeltal där eget kapital är med i beräkningen är soliditet, skuldsättningsgrad och företagets räntabilitet på totalt kapital. Om det egna kapitalet förändras leder det därför även till effekter på nyckeltalen. Vi väljer nyckeltalet soliditet, som beräknas genom att ta det egna kapitalet genom det totala kapitalet, för att ge ett tydligt exempel. Om pensionsskulden i ett företag ökar leder det till att det egna kapitalet minskar, vilket således leder till att även soliditeten minskar.

5.1.2 Hur skiljer sig RR 29 och SFAS 87 åt i redovisningen av pensioner?

Dagens marknadsaktörer är väldigt beroende av att veta vilka skillnader som finns mellan FAR och U.S. GAAP, för att kunna vara uppmärksam på när eventuella justeringar är nödvändiga. En anmärkningsvärd aspekt är att det i vissa fall har uppstått väsentliga skillnader mellan FAR och U.S. GAAP, i och med att Redovisningsrådets rekommendationer omarbetats för att överensstämja med IAS. Det trots den standardiseringssträvan som råder, vilken syftar till att ta bort olikheter mellan systemen och öka jämförbarheten. Den största skillnaden mellan de två redovisningsreglerna är för närvarande hur finansiella instrument ska redovisas, vilket kan leda till stora skillnader i det totala kapitalet. De flesta koncerner berörs av skillnader i redovisningen av finansiella instrument, då många företag är verksamma på ett internationellt plan. I redovisningen av finansiella instrument ingår bland annat redovisning och beräkning av pensionsåtagande som är en omfattande post. Pensionsåtagande innehåller många olika aspekter och vid en jämförelse mellan Sverige och USA kan man tydligt se att det som främst skiljer sig mellan RR 29 och SFAS 87 är vilka faktorer som ett företag ska ta hänsyn till vid beräkningen av pensionsåtaganden.

I RR 29 redogörs för pensionsåtaganden i form av beräkningsmetod samt tillämpning vid redovisningen. För att kunna fastställa pensionsförpliktelsen görs en nuvärdesberäkning. För varje anställd baseras beräkningen på pensionsnivån, åldern och i vilken grad full pension blivit intjänad. Det framräknade nuvärdet kallas kapitalvärde. Vid beräkning av kapitalvärdet ska det enligt RR 29 inte tas hänsyn till framtida löne- och pensionshöjningar, utan beräkningen ska endast utgå ifrån de löne- och pensionsnivåer som råder på balansdagen. Här finns en väsentlig skillnad mellan RR 29 och SFAS 87. Enligt SFAS 87 ska man vid beräkningen av pensioner ta hänsyn till framtida löne- och pensionsökningar, vilket man inte gör enligt RR 29.

Enligt SFAS 87 gäller matchningsprincipen för alla personalkostnader, vilket innebär att kostnader för pensioner ska tas upp samma period som personalen utfört arbetet. SFAS 87 föreskriver att den pensionskostnad som fastställs ska redovisas i sin helhet som en enda komponent vilken ska belasta rörelseresultatet. RR 29 anger inte huruvida företaget ska särredovisa kostnader avseende tjänstgöring under innevarande period, räntekostnader och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Alltså kan det vara möjligt enligt RR 29, att redovisa räntekostnader och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar bland de finansiella posterna i resultaträkningen, samt att redovisa övriga komponenter av pensionskostnaden som en kostnad vilken ska belasta rörelseresultatet. I allmänhet råder en överensstämmelse mellan upplysningskraven i RR 29 och SFAS 87, men trots det finns det ännu några skillnader.

Reglerna för redovisning av aktuariella vinster och förluster är väldigt lika i RR 29 och SFAS 87. Det finns en liten skillnad som består i att SFAS 87 anger att om majoriteten av de anställda som omfattas av pensionsplanen inte längre är verksamma i företaget ska man periodisera beloppet. Periodiseringen kommer att ske över den förväntade genomsnittliga återstående livslängden, istället för att periodisera det över den förväntade genomsnittliga återstående tjänstgöringstiden. RR 29 föreskriver att periodisering ska ske på samma sätt oavsett om majoriteten av de personer som omfattas av planen är aktiva i tjänst eller inte.

5.2 Forskningsfrågan besvaras

Hur kommer införandet av IAS:s redovisningsregler, gällande pensioner, förändra svenska multinationella företags jämförbarhet med liknande företag i USA?

Med utgångspunkt i arbetsfrågorna har vi kunnat besvara vår forskningsfråga. Ett av de starkaste skälen till att standardisera redovisningen internationellt är kravet på ökad jämförbarhet. Det grundläggande målet med IAS är att ju fler företag som använder sig av samma redovisningsregler desto mindre misstolkningar uppkommer. Trots att syftet med införandet av IAS varit att underlätta jämförbarheten, kan det ifrågasättas då den nya rekommendationen i vissa fall tenderar till att försvåra jämförbarheten. Som vi tidigare nämnt står det fritt för företagen att göra aktuariella antaganden. Vi tror att den nya rekommendationen öppnar möjligheter till att koncerner med liknande förutsättningar ändå gör olika antaganden, vilket försvårar jämförbarheten mellan företagen. Företagen kan även genomföra nya aktuariella antaganden för varje år, vilket leder oss till att ifrågasätta jämförbarheten över tiden. Om det exempelvis finns stora svängningar i resultatet mellan två olika år, beroende på värdeförändringen i pensionskulden,

borde det leda till att jämförbarhet försvåras. En fördel med att företagen själva bestämmer antagandena är att de då kan göra det utifrån den situation som företaget befinner sig i vid tidpunkten. Det anser vi ger en mer rättvisande bild än vid tidigare tillämpning.

Vi har genom våra studier kunnat fastställa att efter införandet av RR 29 tillämpar både företag i Sverige och USA, genom SFAS 87, samma pensionsplaner i form av avgiftsbestämd och förmånsbestämd. Det resulterar i att företag i oavsett land med samma antal anställda får i stort sett samma avsättning för pensionsåtaganden vid liknande aktuariella antaganden. På så vis anser vi att företagen på ett mer rättvist sätt kan jämföra sig med företag i USA.

Den stora skillnaden mellan RR 29 och SFAS 87 vid utformningen av årsredovisningen är vilka faktorer som ska lämnas i noter. Öppenheten och kraven på notupplysningar ger intressenterna en möjlighet att skapa sig en uppfattning om den totala risken som företaget står inför samt den potentiella vinstutvecklingen. Det leder i sin tur till att jämförbarheten förenklas för företagets intressenter. Även inom koncernföretagen och mellan likartade företag kommer upplysningskraven leda till att en ökad inblick och förståelse förmedlas gällande företagens verksamhet.

Sammanfattningsvis har vi utifrån vår studie av litteraturen och empirin dragit slutsatsen att införandet av RR 29 inte kommer att påverka jämförbarheten mellan företag. Däremot anser vi att dotterföretag inom koncernen kommer att få ett mer enhetligt redovisningssystem, vilket vi tror kommer att leda till en mer rättvisande bild. Den ökande upplysningsplikten anser vi endast leder till att intressenter samt allmänheten får en större inblick i företagets finansiella ställning.

5.3 Reflektioner över studiens slutsatser

Under arbetets gång har det framkommit ett par anmärkningsvärda reflektioner. Utifrån genomförda fallstudier i de valda företagen anser vi det vara beaktansvärt att företagen inte är mer insatta i de nya internationella redovisningsreglerna. Eftersom de svenska företagen har valt att ta hjälp ifrån utomstående experter, verkar kunskapen inom företagen vara bristfällig. Det kan ifrågasättas om det verkligen är bra att ta hjälp ifrån utomstående. Vi tror att det kan leda till att företagen inte längre har samma kontroll över sina finansiella rapporter vid övergångsperioden.

Utifrån våra fallstudier av de amerikanska företagen har de trots deras egna aktuariella antaganden angående diskonteringsräntan för förmånsbestämda planer tillämpat likartade procentsatser. Det visar att företagen ändå verkar utgå ifrån

samma utgångspunkt i sina antaganden oavsett i vilket land dotterföretagen är placerade. Diskonteringsräntan är bara ett utav flera aktuariella antaganden som företagen gör, vilket vi inte anser ger oss någon grund till att förutsätta att andra antaganden mellan företagen är likartade.

En annan reflektion är att förändringen i redovisning av pensionsåtaganden inte speglas direkt i resultatet utan att företagen oftast väljer att redovisa pensionsskulden mot eget kapital. I artiklar angående pensionsåtaganden nämns ofta att resultatet kommer att påverkas vid förändring av pensionsskulden. Det har dock i vår studie framkommit att företagen helst väljer att redovisa förändringen mot eget kapital, då en negativ resultatutveckling ogillas.

5.4 Förslag till fortsatt arbete

Arbetet med den här uppsatsen har väckt många olika tankar kring ämnesområdet. Vår förhoppning är att våra nedanstående reflektioner ska leda till nya frågor, vilket i sin tur kan skapa intresse för fortsatt forskning inom området.

Det hade varit intressant att undersöka hur företagen uppfattar RR 29 efter ett par års tillämpning. Framförallt för att se hur den nya redovisningsrekommendationen har påverkat företagens nyckeltal över tiden samt studera i vilken omfattning företagen fick ta hjälp av utomstående experter. Utifrån detta perspektiv hade det även varit intressant att göra en fördjupning i endast ett företag för att studera vilka effekter införandet av IAS har haft i företaget. Ett annat förslag till fortsatt arbete hade varit att utföra en kvantitativ undersökning, för att på så sätt kunna dra mer generella slutsatser om hur de nya redovisningsreglerna avseende pensioner har påverkat företagen.

Ett annat intressant utgångsläge att undersöka skulle kunna vara att fördjupa sig i hur samarbetet mellan IASB och FASB utvecklas. I dagens läge samarbetar parterna endast genom ett begränsat antal rekommendationer men kommer det i framtiden att leda till världsomfattande redovisningsnormer?

Källförteckning

Publicerade källor

Litteratur

- Andersen, Ib (1998) *Den uppenbara verkligheten*, Studentlitteratur, Lund
- Artsberg, Kristina (2003) *Redovisningsteori – policy och praxis*, Liber Ekonomi, Malmö
- Bodie, Z, Shoven, JB & Wise, DA (1988) *Pensions in the U.S. Economy*, The University of Chicago Press, Chicago
- Davidson, Bo & Patel, Runa (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Tredje upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Ejvegård, Rolf (1996) *Vetenskaplig metod*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Epstein, BJ & Mirza, AA (2000) *International Accounting Standards 2000*, second edition, John Wiley & Sons, New York
- FARs Samlingsvolym (2003), del 1, FAR Förlag AB, Stockholm
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik*. Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Jacobsen, Dag Ingvar (2002) *Vad, hur och varför?*, Studentlitteratur, Lund
- Jørgensen, Peter Stray & Rienecker, Lotte (2002) *Att skriva en bra uppsats*. Liber, Malmö
- Kam, Vernon (1990) *Accounting theory*, second edition, John Wiley & Sons, New York
- Kedner, Gösta & Svenberg, Sven-Åke (2000) *Koncernredovisning*, Elfte upplagan, Studentlitteratur, Lund
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur, Lund
- Nobes, Christopher & Parker, Robert (1999) *Comparative International Accounting*, fjärde upplagan, Prentice Hall International, Cambridge
- Schroeder, R, Myrtle, C & Cathey, J (2001) *Financial Accounting Theory and Analysis*, seventh edition, John Wiley & Sons, New York
- Smith, Dag (2000) *Redovisningens språk*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Wallén, Göran (1996) *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund

Walton, P, Haller, A & Raffournier, B (1998) *International Accounting*, International Thomson Business Press, North Yorkshire

Williams, Jan R (2001) *Miller GAAP Guide*, Harcourt, Canada

Öhrlings PriceWaterhouseCoopers (2003) *Hur redovisas pensioner?*, Öhrlings PriceWaterhouseCoopers Gruppen AB, Stockholm

Artiklar

Blankley & Swanson, 1995, "A Longitudinal Study of SFAS 87 Pension Rate Assumptions", *Accounting Horizons*, ABI/Inform

Carlsson, Bengt, Juni 2002, "Nya regler ökar insynen i bolag", *Dagens Nyheter*

Hansen, Fay, Februari 2004, "International accounting standards take hold", *Business Credit*, ABI/Inform

IASB:s föreställningsram, 2001, "Föreställningsram för utformning av finansiella rapporter", IASB

Janzon, Claes, April 2003, "Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29", *Balans nr 4*

KPMG, April 2003, "Implementing IAS: IAS compared with Swedish GAAP and U.S. GAAP Summary"

Lundholm, Russel J, December 1999, "A new approach to improving accounting today", *Accounting Horizons*, ABI/Inform

Lundmark Jönsson, Birgitta, 2001, "Nya regler för redovisning av pensioner", KPMG

Pacter, Paul, November 2002, "IAS/US Comparison – Global GAAP:s", *Accountancy*, ABI/Inform

Svenberg, Sven-Åke, Januari 2003, "Ny rekommendation från rådet om ersättning till anställda", *Balans nr 1*

Intervjuer

Artamendi-Probell, Maries, redovisningsansvarig, Electrolux, 2004-05-03

Kärrman, Ulrika, redovisningsansvarig, Volvo, 2004-05-03

Rosenqvist, Henrik, regionalt redovisningsansvarig i Sverige, Intel, 2004-05-17

Stolt, Leif, redovisningsansvarig, Ford, 2004-05-03

Elektroniska källor

Alecta, Koncernredovisning i enlighet med IAS/IFRS
www.alecta.se, 2004-04-27

KÄLLFÖRTECKNING

Dagens Industri, Mest omsatta

www.di.se, 2004-04-13

Electrolux, History

www.electrolux.com/node637.asp, 2004-05-15

Ericsson, History

www.ericsson.com/about/compfacts/history/index.shtml, 2004-05-15

Ericsson, About Ericsson

www.ericsson.com/about/index.shtml, 2004-05-15

EU, Internationella redovisningsnormer

www.europa.eu.int/scadplus/printversion/sv/lvb/126040.htm, 2004-05-03

FASB, An overview

www.fasb.org/fasac/, 2004-04-25

FASB, How Topics are Added to the FASB's Technical Agenda

www.fasb.org/facts/tech_agenda.shtml, 2004-04-25

FASB, Facts

www.fasb.org/facts/, 2004-04-25

FASB, Summary of Statement No.87

www.fasb.org/st/summary/stsum87.shtml, 2004-04-19

Finansinspektionen, Enron – lärdomar för finansiell tillsyn?

www.fi.se/Publikationer/pm/pm2002_4_2.pdf, 2004-05-02

Ford Motor Company, Overview

www.ford.com/en/company/about/overview.htm, 2004-05-12

IASB, Frequently asked questions

www.iasb.org/about/faq.asp?showPageContent=no&xml=18_13_24_17122003.htm,
2004-05-03

IASB, IAS 19 – Employee benefits,

www.iasb.org/standards/ias19.asp#1030139, 2004-04-20

IBM, About us

www.ibm.com/ibm/us/, 2004-05-20

Intel Corporation, Corporate overview

www.intel.com/pressroom/CorpOverview.htm, 2004-05-12

IREV, lärare på IREV

www.irev.se/templates/IREV_NormalPicture.asp?id=3169, 2004-05-17

KPMG, Nya IAS/IFRS-regler får stora konsekvenser för börsbolagen

www.kpmg.se/infocore?_md=browse&extendedPath=2&id=8395, 2004-04-13

KPMG, Han ska ge världen en gemensam redovisningsstandard

www.kpmg.se, 2004-04-19

Nasdaq, Most active

www.nasdaq.com, 2004-04-13

Redovisningsrådet, Föreningen för utvecklande av god redovisningssed

www.redovisningsradet.se, 2004-05-03

US Security and Exchange commission, Introduction

www.sec.gov/about/whatwedo.shtml, 2004-05-12

US Security and Exchange commission, International accounting standards

www.sec.gov/rules/concept/34-42430.htm, 2004-05-12

Volvo, Volvohistoria

www.volvocars.se/Volvoownership/Heritage.htm, 2004-05-15

Öhrlings PriceWaterhouseCoopers, International Accounting Standards (IAS)

www.pwcglobal.com/se/swe/ins-sol/spec-int/ias/artikel_pension.html, 2004-05-20

Finansiella rapporter

Ericssons Årsredovisning 2003, 2004-05-20

www.ericsson.com

Ford Motor Companys Årsredovisning 2003, 2004-05-20

www.ford.com

Intel Corporations Årsredovisning 2003, 2004-05-20

www.intel.com

IBMs Årsredovisning 2003, 2004-05-20

www.ibm.com

Volvos Årsredovisning 2003, 2004-05-20

www.volvo.com

Bilaga 1 – Intervjufrågor till de svenska företagen

Ekonomihögskolan vid Lunds universitet
Företagsekonomiska institutionen
Anna Danielsson
Caroline Larsson

Hej!

Vi är två ekonomistuderande som läser vår fördjupning i företagsekonomi inom redovisning. Som uppsatsarbete har vi valt att undersöka hur svenska företag kommer att påverkas vid införandet av International Accounting Standards (IAS). Vår uppsats är inriktad mot redovisning av pensioner och hur det nya redovisningssättet kommer att påverka företagens nyckeltal. Vi intresserar oss främst i hur jämförbarheten mellan koncernföretag kommer att förändras mellan Sverige och USA.

Den internationella redovisningen har utvecklats tack vare multinationella företags påverkan och vi fann det därför intressant att genomföra en fallstudie av ert företag.

Svara gärna där utrymme ges eller i fristående dokument.

1. Hur har Ni redovisat pensioner i koncernen fram till år 2004?
2. När kommer Ni att anpassa er till RR 29/IAS 19?
3. Vilken pensionsplan tillämpar Ni, avgiftsbestämd eller förmånsbestämd, och varför?
4. Vilka stora förändringar ser Ni i koncernredovisningen, med införandet av IAS 19, och hur kommer resultatet att påverkas?
5. Tror Ni att det kommer att behövas specialistkompetens för att kunna redovisa pensioner enligt RR 29/IAS 19?
6. Ser Ni det ökade kravet på detaljer i redovisningen som minskat handlingsutrymme?
7. Vilka företag ser Ni som Era tyngsta konkurrenter?
8. Hur uppfattar Ni Er situation gentemot dessa konkurrenter med avseende på den ökande informationsgivningen?

Vi är tacksamma för all övrig relevant information som Ni kan delge oss.
Tack på förhand!

Med Vänliga Hälsningar,
Anna Danielsson
anna.danielsson.668@student.lu.se

Caroline Larsson
caroline.larsson.655@student.lu.se

Bilaga 2 – Intervjufrågor till de amerikanska företagen

Ekonomihögskolan vid Lunds universitet
Företagsekonomiska institutionen
Anna Danielsson
Caroline Larsson

Hej!

Vi är två ekonomistuderande som läser vår fördjupning i företagsekonomi inom redovisning. Som uppsatsarbete har vi valt att undersöka hur svenska företag kommer att påverkas vid införandet av International Accounting Standards (IAS). Vår uppsats är inriktad mot redovisning av pensioner och hur det nya redovisningssättet kommer att påverka företagens nyckeltal. Vi intresserar oss främst i hur jämförbarheten mellan koncernföretag kommer att förändras mellan Sverige och USA.

Den internationella redovisningen har utvecklats tack vare multinationella företags påverkan och vi fann det därför intressant att genomföra en fallstudie av ert företag.

Svara gärna där utrymme ges eller i fristående dokument.

1. Hur länge har Ert företag varit noterat på amerikanska börsen och därmed påverkats av U.S. GAAP?
2. Påverkades Ert företag av de redovisningsrekommendationer som U.S. GAAP förordar innan noteringen på amerikanska börsen?
3. Hur redovisar Ni pensioner i koncernen?
4. Hur påverkas Ni av att svenskägda koncernföretag från år 2005 kommer att redovisa enligt internationella redovisningsstandarder (IAS)?
5. Tror Ni att Ni kommer att få ökad konkurrens på den amerikanska marknaden då IAS närmar sig redovisningsprinciperna i U.S. GAAP?

Vi är tacksamma för all övrig relevant information som Ni kan delge oss.

Tack på förhand!

Med Vänlig Hälsning,

Anna Danielsson
anna.danielsson.668@student.lu.se

Caroline Larsson
caroline.larsson.655@student.lu.se

Bilaga 3 – Intervjufrågor till expert

Ekonomihögskolan vid Lunds universitet
Företagsekonomiska institutionen
Anna Danielsson
Caroline Larsson

Att:
Claes Janzon
Öhrlings PriceWaterhouseCoopers

Hej!

Vi är två ekonomistuderande som läser vår fördjupning i företagsekonomi inom redovisning. Som uppsatsarbete har vi valt att undersöka hur svenska företag kommer att påverkas vid införandet av International Accounting Standards (IAS). Vår uppsats är inriktad mot redovisning av pensioner och hur det nya redovisningssättet kommer att påverka företagens nyckeltal. Vi intresserar oss främst i hur jämförbarheten mellan koncernföretag kommer att förändras mellan Sverige och USA.

Vi har några funderingar kring redovisning av pensioner som vi skulle behöva Er expertkunskap om.

Svara gärna där utrymme ges eller i fristående dokument.

1. Vilka skillnader finns mellan redovisningen av pensioner före år 2004, jämfört med redovisningen baserad på IAS 19?
2. Finns det några stora skillnaderna mellan IAS 19 och U.S. GAAP (SFAS No 87)?
3. RR29 gäller ju endast redovisning av pensioner i koncernen. Vilka bestämmelser gäller för redovisningen av pensioner i det svenska moderbolaget?
4. Har införandet av IAS i Europa påverkat redovisningsreglerna i USA?
5. Hur stor roll och betydelse har U.S. GAAP i förhållande till IASB och EU:s direktiv?
6. Finns det tendenser inom redovisningen att närma sig U.S. GAAP? Hur har tendenserna fluktuerat?

Vi är tacksamma för all övrig relevant information som Ni kan delge oss.

Med Vänlig Hälsning,

Anna Danielsson
anna.danielsson.668@student.lu.se

Caroline Larsson
caroline.larsson.655@student.lu.se